

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Jaroslav Moravec

Smluvní a deliktní odpovědnost za způsobenou škodu

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jiří Švestka, DrSc.

Katedra: Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 28. listopadu 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 29. listopadu 2015

.....

Obsah

Úvod	1
1. Obecně k občanskoprávní odpovědnosti	3
1.1 Pojem a koncepce občanskoprávní odpovědnosti.....	4
1.1.1 Sankční koncepce.....	4
1.1.2 Preventivní koncepce	7
1.2 Pojetí občanskoprávní odpovědnosti v občanském zákoníku	9
1.2.1 Koncepční diskontinuita.....	10
1.2.2 Opuštění termínu „odpovědnost“	13
1.2.3 Odpovědnost ve smyslu primární povinnosti	14
1.2.4 Odpovědnost ve smyslu následku porušení primární povinnosti	15
1.2.5 Odpovědnost ve smyslu následku protiprávního stavu	17
1.2.6 Shrnutí a terminologické uchopení pojmu odpovědnost v této práci.....	18
1.3 Teoretické vymezení občanskoprávního deliktu	20
1.4 Pojem občanskoprávního deliktu v občanském zákoníku.....	23
2. Deliktní odpovědnost za škodu	25
2.1 Odpovědnost za škodu způsobenou úmyslným porušením dobrých mravů.....	26
2.1.1 Pojem dobrých mravů	27
2.1.2 Předpoklady odpovědnosti za škodu podle § 2909.....	29
2.2 Odpovědnost za škodu způsobenou porušením zákonné povinnosti.....	31
2.2.1 Protiprávní jednání.....	33
2.2.2 Zásah do absolutního práva poškozeného (první skutková podstata).....	36
2.2.3 Porušení ochranné normy (druhá skutková podstata)	40
2.2.4 Škoda.....	42
2.2.5 Příčinná souvislost	44

2.2.6	Zavinění.....	46
3.	Smluvní odpovědnost za škodu.....	49
3.1	Působnost § 2913 občanského zákoníku	49
3.2	Předpoklady odpovědnosti za škodu podle § 2913	50
3.3	Liberační důvod	52
3.4	Vztah smluvní a deliktní odpovědnosti za škodu	53
	Závěr.....	54
	Seznam užitých zkratk.....	56
	Seznam literatury a zdrojů	57
	Abstract.....	59
	Klíčová slova v českém a anglickém jazyce.....	60

Úvod

Spolu s nabytím účinnosti nového civilního kodexu se zásadně proměnila podoba občanského práva v České republice. Takřka revolučních změn nebyla ušetřena ani úprava odpovědnosti za škodu, která představuje jeden z pilířů soukromého práva, neboť ve společnosti plní nenahraditelnou funkci při předcházení škod a jejich náhradě, čímž přispívá ke spravedlivému uspořádání práv mezi osobami. Je na judikatuře a doktríně, aby se novou úpravou odpovědnosti za škodu pečlivě zabývaly, aby nedocházelo v praxi k výkladovým a aplikačním problémům.

Zásahy do odpovědnostního práva zahrnují koncepční změny odpovědnosti jako takové projevující se v novém názvosloví občanského zákoníku, který se pojmu odpovědnost snaží vyhýbat, jakož i konkrétní změny tradiční úpravy odpovědnosti za škodu, z nichž nejzřetelnější je rozštěpení civilního deliktu (*lato sensu*) na porušení smluvní a zákonné povinnosti a adaptace německé delikt ní úpravy do českého práva. Těmito jednotlivými změnami se hodlám kriticky zabývat v této práci, přičemž z důvodu rozsahu materie se budu hlouběji zaměřovat na nejkontroverznější a nejkritičtější místa nové úpravy.

V první kapitole této práce nazvané „Obecně k občanskoprávní odpovědnosti“ se zabývám obecnými teoretickými vymezeními pojmu odpovědnosti včetně dvou základních koncepčních přístupů k jejímu definování. Po tomto obecném úvodu se zaměřuji na analýzu nového názvosloví občanského zákoníku, z něhož se pokouším vyvodit koncepci odpovědnosti, kterou si zákonodárce zvolil za účelem dosažení konsistentnosti v užívání názvosloví. První kapitola je zakončena krátkým výkladem vztahujícím se k pojmu delikt, neboť občanský zákoník na rozdíl od předchozí úpravy tento pojem obsahuje přímo v zákonném textu a neponechává jej pouze k vymezení právní doktríně.

Druhá kapitola nazvaná „Delikt ní odpovědnost za škodu“ se dělí na dvě podkapitoly. První z nich se zabývá jednotlivými předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu způsobenou úmyslným porušením dobrých mravů. Druhá podkapitola tvoří spolu s obecným výkladem ke koncepci odpovědnosti jádro této práce, neboť úprava odpovědnosti za škodu způsobenou porušením zákona prodělala nejpodstatnější změny spočívající ve snaze zákonodárce převzít do našeho práva delikt ní klauzule z německého BGB. Pokusím se proto tento odvrát od naší právní tradice vycházející z ABGB kriticky zhodnotit z hlediska jeho přínosu pro delikt ní právo.

Konečně třetí kapitola nazvaná „Smluvní odpovědnost za škodu“ obsahuje výklad zaměřující se na rozbor předpokladů vzniku tohoto druhu odpovědnosti za škodu. Neboť tyto předpoklady mají mnoho společného s předpoklady odpovědnosti za škodu způsobenou porušením zákonné povinnosti, pokusím se alespoň krátce vytyčit rozdíly a nastínit vztah obou skutkových podstat.

1. Obecně k občanskoprávní odpovědnosti

Občanskoprávní odpovědnost tvoří jeden z nejvýznamnějších institutů soukromého práva a významným způsobem přispívá k posilování úcty a respektu k právu,¹ neboť má nenahraditelnou roli při předcházení, uhrazování a odčiňování újmy způsobené v majetkové či nemajetkové sféře poškozeného.

Než se však pokusím teoreticky vymezit pojem občanskoprávní odpovědnosti, je třeba se alespoň krátce zmínit o zařazení občanskoprávní odpovědnosti do systematiky právní odpovědnosti jakožto nadřazeného pojmu, neboť institut právní odpovědnosti není vlastní pouze právu občanskému. Občanskoprávní odpovědnost je jedním z druhů právní odpovědnosti, které se v našem právním řádu vyskytují napříč právními odvětvími a které můžeme dělit podle různých kritérií. Pro účely této práce by pak mělo postačit zařazení občanskoprávní odpovědnosti do systematiky právní odpovědnosti podle základního kritéria, kterému odpovídá dělení právní odpovědnosti na odpovědnost veřejnoprávní, kam řadíme odpovědnost ústavní, správněprávní (administrativní) a trestní, a odpovědnost soukromoprávní (civilní), do které spadá právě odpovědnost občanskoprávní, ale také obchodněprávní (např. odpovědnost statutárních orgánů obchodních korporací) a pracovněprávní. Mimo oblast vnitrostátního práva pak existuje ještě odpovědnost mezinárodněprávní. Jelikož projevy právní odpovědnosti najdeme ve všech právních odvětvích, je třeba zdůraznit důležitost jednotného chápání základních znaků tohoto pojmu tam, kde nejsou rozdíly odůvodněné zvláštnostmi jednotlivých právních odvětví, aby byla co možná nejvíce zachována jednota a celistvost právního řádu. Tyto jednotlivé druhy právní odpovědnosti jsou na sobě v zásadě nezávislé a jejich souběh tak není vyloučen.

Samotnou občanskoprávní odpovědnost pak nesmíme ztotožňovat pouze s občanskoprávní odpovědností za škodu, protože mimo ni rozlišujeme také občanskoprávní odpovědnost za vady a občanskoprávní odpovědnost za prodlení dlužníka či věřitele, které však spolu s odpovědností veřejnoprávní a jinými druhy odpovědnosti soukromoprávní vzhledem k rozsahu materie stojí mimo možnosti této práce.

¹ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. 1. Vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, str. 352

1.1 Pojem a koncepce občanskoprávní odpovědnosti

Ústředním pojmem celé této práce je odpovědnost za škodu, k jehož vymezení se však neobejdeme bez krátkého výkladu k obecnějšímu pojmu občanskoprávní odpovědnosti jako takové. Pojem občanskoprávní odpovědnosti je v české právní nauce do jisté míry sporným, k čemuž za účinnosti občanského zákoníku z roku 1964 přispívalo rovněž jeho nejednotné užívání zákonodárcem² (k terminologickému uchopení tohoto institutu v platném občanském zákoníku viz níže), jakož i rozdílné chápání odpovědnosti v obecné mluvě. Přesné teoretické vymezení tohoto pojmu je však zásadní otázkou s významnými dopady zejména pro identifikování okamžiku, se kterým se vznik odpovědnosti pojí, tedy zda odpovědnost vzniká spolu s primární právní povinností, tj. tuto povinnost provází, nebo vzniká až tehdy, kdy byla tato primární právní povinnost porušena.³

V české právní nauce se postupem času vyvinuly dvě základní teoretické koncepce pojmání občanskoprávní odpovědnosti, které tuto otázku řeší rozdílně, protože jsou v podstatě protichůdné. Jedná se o koncepci pojímající občanskoprávní odpovědnost jako civilní sankci (sankční koncepce) a koncepci pojímající tuto odpovědnost jako hrozbu sankcí (preventivní koncepce).⁴

1.1.1 Sankční koncepce

Sankční koncepce občanskoprávní odpovědnosti, která se u nás vyvinula v období socialismu a postupem času zcela převládla, vychází zejména z názorů J. Lubyho, podle kterého: „*občianskoprávna zodpovednosť a občianskoprávna sankcia je to isté a totožné s povinnosťou, ktorú možno nazývať zodpovednostnou alebo sankčnou povinnosťou,*“⁵ a dále

² Jako příklad lze uvést § 174 odst. 1 občanského zákoníku z roku 1964, který zní: „*Jestliže zástavní věřitel (podzástavce) předá zastavenou movitou věc, kterou má u sebe, podzástavnímu věřiteli, nezbavuje se tím odpovědnosti za plnění povinností jejímu zástavci.*“ Z výkladu poslední věty citovaného ustanovení je patrné, že podzástavce v tomto případě odpovídá za splnění své povinnosti, nikoli za její nesplnění, jak je tomu například v § 420 odst. 1, který zní: „*Každý odpovídá za škodu, kterou způsobil porušením právní povinnosti.*“ Použití pojmu odpovědnost v tomto významu pak v občanském zákoníku z roku 1964 převládá, ale úprava není terminologicky konzistentní. Kromě výše uvedeného najdeme i případy, kdy předchozí úprava používá pojmu odpovědnost ve významu povinnost (srov. § 470 odst. 1 a 2).

³ ŠVESTKA, J. Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. 1. vyd. Praha: Academia, 1966, s. 35

⁴ KNAPPOVÁ, M. Povinnost a odpovědnost v občanském právu. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 207

⁵ LUBY, Štefan. Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1958, 1. sv., st. 43

pak byla tato koncepce rozpracována zejména v dílech M. Knappové či J. Švestky, který dochází k závěru, že: „nepříznivý právní následek předvídaný sankční složkou příslušné občanskoprávní normy lze obecně nazvat odpovědností podle hmotného občanského práva (občanskoprávní odpovědností) neboli také sankcí ve smyslu hmotného občanského práva (občanskoprávní sankcí).“⁶

Podstatou občanskoprávní odpovědnosti je nová občanskoprávní povinnost, která přistupuje k povinnosti původní nebo ji nahrazuje, a která postihuje rušitele této původní povinnosti tím, že pro něj představuje novou odpovědnostní povinnost, již odpovídá oprávnění toho, komu vznikla újma. Odpovědnostní povinnost zavázaného subjektu a tomu odpovídající odpovědnostní právo subjektu oprávněného pak tvoří obsah odpovědnostního právního vztahu (závazku), jež směřuje k obnovení (reparaci) porušených či ohrožených právních vztahů (či k poskytnutí zadostiučinění neboli satisfakce) a zároveň působí preventivně výchovně na rušitele a odrazuje ho (resp. i ostatní potenciální rušitele) od dalšího zasahování do práv a oprávněných zájmů jiných osob. Takto chápaná civilní odpovědnost pak typicky nesleduje represivní funkci, se kterou se setkáme například u trestněprávní a správněprávní odpovědnosti nebo u institutu *punitive damages* z oblasti anglosaského práva, i když občanský zákoník v tomto ohledu představuje jistý posun.⁷

Toto pojmání odpovědnosti jako povinnosti strpět za porušení původní povinnosti následky stanovené právními normami, tedy jako sekundární povinnosti, jež je důsledkem porušení povinnosti primární a jež tvoří obsah odpovědnostního právního poměru, je v naší doktríně převažující a odpovídá také chápání právní odpovědnosti v obecné právní teorii,⁸ přesto však není tato koncepce bez mezer, neboť úzké spojení odpovědnosti a porušení primární povinnosti, jež je základem této koncepce, by pak při důsledném aplikování zde nastíněné definice muselo vést k závěru, že některé případy objektivní odpovědnosti za škodu nejsou vůbec občanskoprávní odpovědností, neboť protiprávní jednání není nezbytnou podmínkou jejich vzniku, naopak stačí, že dojde ke vzniku zákonem kvalifikované škodní

⁶ ŠVESTKA, J. Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. 1. vyd. Praha: Academia, 1966, s. 37

⁷ Jako příklad se v komentářové literatuře uvádí § 2969 odst. 2, dle kterého škůdce, který poškodil věc ze svévole nebo škodolibosti, má povinnost nahradit poškozenému cenu zvláštní oblby. Toto ustanovení je novinkou oproti předchozí úpravě, ve které náhrada škody měla výlučně reparační resp. satisfakční funkci (ve vybraných případech). Dalo by se argumentovat, že toto ustanovení je i v současné době spíše projevem satisfakční funkce náhrady škody, ovšem názor, že obsahuje i jistý prvek represivní, zřejmě není neodůvodněný.

⁸ BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A., Teorie práva. 2. Vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 190 a násl.

události.⁹ Přesto však tyto skutkové podstaty zákonodárce zařadil do systematiky odpovědnosti za škodu a také nauka je chápe jako zvláštní případy odpovědnosti za škodu, ačkoliv se v zásadě jedná o kvazidelikty či kvaziodpovědnost a terminologicky přesnější by bylo v souvislosti s nimi hovořit o povinnosti k náhradě škody než o odpovědnosti.¹⁰ Boguszak v tomto kontextu proto poznamenává, že: „v právní vědě se někdy vymezuje pojem odpovědnosti širěji a zahrnují se sem též případy, kdy nová povinnost vzniká, aniž je tu dáno zaviněné porušení odpovědnosti tím, komu nová, sekundární povinnost vzniká.“¹¹

Zobecněním tohoto sankčního přístupu tedy docházíme k definici občanskoprávní odpovědnosti jakožto nepříznivého právního následku za způsobení újmy v majetkové či nemajetkové sféře jiné osoby, který postihuje buď toho, kdo svým jednáním porušil původní smluvní či zákonnou povinnost a dopustil se tedy protiprávního jednání, anebo toho, komu se k tíži přičítá zákonem kvalifikovaná událost, která vyplývá ze zvláštní povahy právem dovolených rizikových činností, které představují pro své okolí nebezpečí vzniku závažných právem nedovolených újem (protiprávních stavů), a to i bez zaviněného protiprávního jednání provozovatelů tj. i při zachování veškeré řádné a rozumně očekávatelné péče. Tento nepříznivý následek spočívá v aktivizaci sankční složky příslušné normy občanského práva a vzniku sekundární relativně působící právní povinnosti, která tvoří obsah odpovědnostního závazkového vztahu mezi tím, kdo způsobil újmu nebo komu se tato újma přičítá, a tím, v jehož majetkové či nemajetkové sféře újma vznikla. Tento nepříznivý následek představuje negativní reakci státu jakožto reprezentanta společnosti na způsobení újmy v majetkové či nemajetkové sféře člověka v důsledku protiprávního jednání či protiprávního stavu.¹²

Výhodou takto sankčně chápaného institutu občanskoprávní odpovědnosti je to, že je v zásadním souladu s pojetím právní odpovědnosti v ostatních právních odvětvích právního řádu, a má proto významný sjednocující účinek pro zachování vnitřní jednoty právního řádu.

⁹ Jako typické příklady této odpovědnosti (někdy označované jako odpovědnost za riziko) lze uvést odpovědnost za škodu z provozní činnosti, odpovědnost za škodu způsobenou povozem zvláště nebezpečným či za škodu z provozu dopravních prostředků.

¹⁰ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA J., DVOŘÁK, J. Občanské právo hmotné II. 4., vyd. Praha: ASPI, 2005, s. 57

¹¹ BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A., Teorie práva. 2. Vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 195

¹² DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. 1. Vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 352

1.1.2 Preventivní koncepce

Původcem názoru považujícího občanskoprávní odpovědnost za hrozbu sankcí je v oblasti české právní doktríny V. Knapp,¹³ který však zůstal v prosazování své koncepce takřka osamocen, protože většina právní teorie se přihlásila ke koncepci sankční. Základním dilematem právní odpovědnosti je, jak jsem nastínil výše, stanovení okamžiku, se kterým se pojí vznik odpovědnosti, neboli zda se odpovídá za splnění právní povinnosti, či za její nesplnění. Knapp se přiklání k druhé možnosti, tedy že povinný subjekt odpovídá za to, že splní svou povinnost, a nikoli teprve ex post za její nesplnění. V jeho koncepci se proto občanskoprávní odpovědnost rovná hrozbě sankcí, která tvoří součást původního právního poměru, přičemž toto pojmání pak staví okamžik vzniku odpovědnosti do okamžiku vzniku právní povinnosti. Dalo by se říci, že právní odpovědnost tedy provází právní povinnost a latentně trvá po dobu jejího trvání až do okamžiku porušení této povinnosti, kdy nastává aktivizace této latentní odpovědnosti.

V tomto pojetí odpovědnosti proto rozeznáváme dvě základní fáze. První fáze trvá od okamžiku vzniku primární povinnosti, se kterým je spojen i vznik právní odpovědnosti, a trvá až do okamžiku porušení primární právní povinnosti. První fáze má tak hlavně preventivní funkci, působí jako hrozba sankcí a má odradit potenciální rušitele od porušení povinností, neboť by toto jednání vedlo k aktivizaci právní odpovědnosti. Druhá fáze tedy nastává porušením primární právní povinnosti, dochází v ní k aktivizaci dosud latentní právní odpovědnosti a spolu s touto aktivizací právní odpovědnost začíná plnit funkci reparační.

Toto pojmání odpovědnosti však vede k řadě teoretických problémů. Knappová soudí, že takto chápaná odpovědnost dopadá pouze na případy smluvní odpovědnosti (tj. odpovědnosti vzniklé porušením smluvní povinnosti) a nikoli na případy odpovědnosti deliktní (k pojmu deliktu viz níže).¹⁴ Přijetí koncepce, že odpovědnost vzniká spolu se vznikem primární povinnosti, vyvolává otázku, kdy vzniká povinnost a tudíž i odpovědnost u škod mimosmluvních? Tato otázka je snadno zodpověditelná u smluvních závazků, kdy povinnost vzniká okamžikem uzavření smlouvy, tedy okamžikem, kdy povinný subjekt na sebe přijal povinnost ze smlouvy a současně s ní i odpovědnost za její splnění. Avšak u odpovědnosti deliktní by nám asi nezbylo než dospět k závěru, že povinnost a společně s ní odpovědnost

¹³ KNAPP, V. Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu. Stát a právo I. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1956, s. 66

¹⁴ KNAPPOVÁ, M. Povinnost a odpovědnost v občanském právu. 1. Vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 212 a násl.

vzniká spolu se vznikem delikttní způsobilosti, zejména tedy dosažením určitého věku. Z výše uvedeného můžeme pak dále dovodit další závěr, že spolu s nabytím delikttní způsobilosti by se takto delikttně způsobilý subjekt dostával s každým do právního vztahu, jehož obsahem by byly právo a tomu odpovídající povinnost nezpůsobit škodu. Jedním z obecných dělení právních vztahů je dělení na vztahy relativní, jejichž oba subjekty (oprávněný i povinný) jsou individuálně určité, a na absolutní, kde je individuálně určitý toliko subjekt práva, zatímco subjekt povinnosti není individuálně určen, protože jsou jim všechny osoby odlišné od subjektu práva. U výše nastíněného právního vztahu je však neurčitý jak subjekt povinnosti, tak subjekt práva, neboť zavázaná je zde každá osoba opět vůči každému. Aplikace výše uvedené koncepce na jinou než smluvní odpovědnost tak vede k absurdním závěrům.¹⁵

Knappová rovněž podrobila kritice latentní fázi takto pojímané občanskoprávní odpovědnosti, tedy fázi před aktivizací odpovědnosti, kdy odpovědnost působí pouze jako hrozba sankcí a tvoří součást původního právního poměru. Tuto fázi lze jen stěží považovat za odpovědnost ve vlastním slova smyslu, neboť nemá dostatečnou právní relevanci a oprávněný nemůže z titulu odpovědnosti v této fázi po povinném nic požadovat, resp. nic víc než z titulu samotné primární povinnosti. Odpovědnost se stává právně relevantní až po její aktivizaci způsobené porušením právní povinnosti, neboť teprve tehdy vyvolává právní následky (způsobuje vznik nových práv a povinností), a proto lze teprve o této druhé fázi mluvit jako o občanskoprávní odpovědnosti ve vlastním smyslu. Tato druhá fáze se však v zásadě neliší od obecného pojímání právní odpovědnosti jakožto sankce za porušení práva ve smyslu sankční koncepce popsané výše.

Problémem tohoto pojetí je tedy rovněž fakt, že občanskoprávní odpovědnost při něm splývá po obsahové a funkční stránce s původní (primární) občanskoprávní povinností, čímž dochází k zúžení působení této odpovědnosti jen na její preventivní funkci a oslabují se její funkce reparační a satisfakční. Toto pojetí rovněž oslabuje právní jistotu jednotlivce, protože mu negarantuje, že nebude stížen žádnou občanskoprávní odpovědností, neporuší-li nějakou právní povinnost.¹⁶

¹⁵ Tamtéž, str. 213

¹⁶ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. 1. Vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, str. 355

1.2 Pojetí občanskoprávní odpovědnosti v občanském zákoníku

Již při prvním pohledu na úpravu závazků z deliktů¹⁷ obsaženou v prvním dílu hlavy třetí části čtvrté občanského zákoníku nazvaném „Náhrada majetkové a nemajetkové újmy“ je evidentní snaha zákonodárce vyhnout se terminologii předchozí právní úpravy, když záměrně opouští pojem „odpovědnost za škodu“ a nadále používá zejména výraz „povinnost“ ve spojeních jako je „povinnost k náhradě“ či „je povinen nahradit“. Obdobnou terminologickou změnu pak doznává i odpovědnost za vady (§ 1914 a násl. hovoří o právech z vadného plnění) a odpovědnost za prodlení dlužníka či věřitele (§ 1968 hovoří o právech z prodlení dlužníka či věřitele). Tento terminologický posun je projevem změny koncepce občanskoprávní odpovědnosti, kterou zákonodárce deklaruje v důvodové zprávě k občanskému zákoníku a kterou se pokusím podrobit bližší analýze v této podkapitole.

Klíčový pro pochopení zákonodárcova záměru ohledně koncepce občanskoprávní odpovědnosti je § 24 občanského zákoníku, který stanoví: *„Každý člověk odpovídá za své jednání, je-li s to posoudit je a ovládnout. Kdo se vlastní vinou přivede do stavu, v němž by jinak za své jednání odpovědný nebyl, odpovídá za jednání v tomto stavu učiněná.“* Důvodová zpráva k tomuto ustanovení praví následující: *„Osnova opouští pojetí odpovědnosti jako hrozby sankcí. Tato konstrukce opanovala od 70. let minulého století českou právní doktrínu po dlouhých diskuzích v 50. a 60. letech a spojuje nástup odpovědnosti s porušením právní povinnosti. Osnova se naopak přiklání k pojetí odpovědnosti v duchu tradic antické a křesťanské civilizace, podle nichž člověk odpovídá za své jednání v plném rozsahu, a odpovídá především za to, že se chová řádně, po právu a že plní své povinnosti. Vzhledem k tomu se v návrhu slovo „odpovědnost“ používá jen velmi zřídka, protože zákonný text vystačí ve většině případů s termínem povinnost. Odstraňuje se tak nedůslednost současných formulací platného občanského zákoníku, který termín „odpovědnost“ používá v různých významech a často i zbytečně.“*¹⁸

Mimo zde citovanou část textu se důvodová zpráva o koncepční změně dále nevyjadřuje, a ani ji blíže neodůvodňuje, což vnímám jako veliký nedostatek vzhledem k významu

¹⁷ Pojmu delikt zde užívám pro zjednodušení sensu lato, tedy ve shodě s terminologií občanského zákoníku jako označení pro jednání porušující nejen zákonnou, ale i jakoukoliv jinou právní povinnost, abych nemusel narušovat systematiku této práce, neboť vymezení pojmu delikt a otázkami s tím spojenými se věnuje podkapitola 1.3.

¹⁸ ELIÁŠ, K. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 79

institutu občanskoprávní odpovědnosti a nedostatečnému množství a váze argumentů v tomto textu vyjádřených a vzhledem k logické rozpornosti této pasáže důvodové zprávy a jejím kvalitativním nedostatkům, kterými se budu blíže zabývat dále.

1.2.1 Koncepční diskontinuita

Zákonodárce se zřejmě vzhledem k výše citované pasáži důvodové zprávy snažil rozřešit základní dilema koncepcí občanskoprávní odpovědnosti, tedy otázku, zdali subjekty odpovídají za splnění povinností, nebo zda odpovídají až za porušení těchto primárních povinností, odchylně od převažující části právní doktríny, která se přiklání k sankčnímu chápání odpovědnosti. Citovaná pasáž však neuspokojivě řeší prázdno vzniklé odklonem od sankčního pojetí, neboť jí nastíněná koncepce není příliš jasná. V zásadě souhlasím s P. Pražákem, který ve svém článku¹⁹ nastínil čtyři možné výkladové varianty této koncepce, nebo řečeno jinak čtyři významy, ve kterých je výraz „odpovědnost“ v textu občanského zákoníku užit, a kterými se budu dále v této podkapitole kriticky zabývat.

Jako první výkladovou variantu lze uvést příklon občanského zákoníku ke Knappově preventivní koncepci občanskoprávní odpovědnosti, která stojí na myšlence, že subjekt povinnosti odpovídá za to, že svou povinnost splní, a nikoli ex post za to, že ji nesplnil (viz podkapitola 1.1.2). Jako argument nasvědčující této variantě lze uvést následující část výše citované pasáže důvodové zprávy: *„člověk odpovídá za své jednání v plném rozsahu, a odpovídá především za to, že se chová řádně, po právu a že plní své povinnosti.“* Citovaná pasáž však nelogicky ve svém úvodu stanoví: *„Osnova opouští pojetí odpovědnosti jako hrozby sankcí. Tato konstrukce opanovala od 70. let minulého století českou právní doktrínu po dlouhých diskuzích v 50. a 60. letech a spojuje nástup odpovědnosti s porušením právní povinnosti.“* Je zřejmé, že zde došlo k pochybení autora, neboť první a druhá věta citace jsou v jasném rozporu. Pojetí odpovědnosti jako hrozby sankcí je Knappově koncepci imanentní, a naopak převažující část právní doktríny, o jejímž opanování se důvodová zpráva zmiňuje, přijala sankční pojetí a Knappovo pojetí podrobila kritice, s kterou se však důvodová zpráva nijak nevypořádává. Domnívám se proto, že autor měl v první větě citované pasáže spíše na mysli opuštění pojetí odpovědnosti jako sankce popřípadě jako realizace sankce. Je

¹⁹ PRAŽÁK, P. Má institut právní odpovědnosti v návrhu nového občanského zákoníku jasnou koncepcí? Právní rozhledy. 2012, č. 3., s. 101 a násl.

však otázkou, zda je tento logický rozpor pouhým přehlédnutím, ke kterému došlo pouze při formulování textu důvodové zprávy, nebo zda se tento lapsus podepsal i na koncepci občanskoprávní odpovědnosti v občanském zákoníku.

Druhou výkladovou variantou je koncepce odpovědnosti jakožto součásti každé právní povinnosti, resp. jako části právního poměru (ať už absolutního či relativního), což by znamenalo přiblížení k německé doktríně *Schuld und Haftung*. Tato doktrína chápe odpovědnost jako součást primárního právního vztahu, jako jeho další prvek. Vedle povinnosti splnit dluh (*Schuld*) vychází tato doktrína ještě z existence odpovědnosti za toto splnění (*Haftung*), která slovy D. Medicuse²⁰ představuje „*Schatten der Schuld*“ neboli jakýsi „stín dluhu“. Názory pojímající občanskoprávní odpovědnost jako složku občanskoprávního vztahu však spatřují základ občanskoprávní odpovědnosti nikoli v sankci hmotněprávní, nýbrž v sankci procesněprávní (tj. ve vynutitelnosti).²¹ Argumentem ve prospěch této varianty by pak mohl být fakt, že důvodová zpráva uvádí německou úpravu jako jeden ze svých primárních inspiračních zdrojů, avšak významným protiargumentem nepochybně je, že celková koncepce závazků ze smluv i z deliktů spíše odpovídá předchozí právní úpravě než německé koncepci,²² a proto tuto variantu zmiňují spíše pro účely dalšího výkladu k jednotlivým ustanovením občanského zákoníku, při jejichž rozboru se často dostaneme do interpretačních problémů, pokud se v souladu s deklarací obsaženou v důvodové zprávě pokusíme vyhýbat sankčnímu pojetí odpovědnosti. V takovém případě nám pak nezbude, než se pokusit tato ustanovení vykládat pomocí zmíněné německé koncepce, jakkoliv může toto řešení dle mého názoru působit neorganicky.

Třetí výkladovou variantou je pak ztotožnění občanskoprávní odpovědnosti (v pojetí občanského zákoníku) s primární povinností. K tomuto ztotožnění skutečně občanský zákoník dospívá v celé řadě případů, které budou uvedeny níže. Je otázkou, nakolik je toto ztotožnění koncepčním záměrem a nakolik nedůsledností a významovou nekonzistentností, neboť proti této výkladové variantě stojí samotné znění výše citovaného ustanovení § 24 občanského zákoníku, které by přitom zřejmě mělo být stěžejní pro obecné uchopení nové koncepce odpovědnosti, soudě podle toho, že důvodová zpráva se k této koncepci v souvislosti s jiným ustanovením nezmiňuje. Výklad ustanovení § 24 občanského zákoníku, kde se stanoví:

²⁰ MEDICUS, D. *Schuldrecht I: Allgemeiner Teil*. 10. Auflage, München: C.H.Beck, 1996, str. 9

²¹ KNAPPOVÁ, M. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. 1. Vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 207

²² PRAŽÁK, P. Má institut právní odpovědnosti v návrhu nového občanského zákoníku jasnou koncepci? *Právní rozhledy*. 2012, č. 3., s. 102

„Každý člověk odpovídá za své jednání, je-li s to posoudit je a ovládnout,“ by při pojmání odpovědnosti ve smyslu primární povinnosti vedl k tomu, že toto ustanovení ukládá každému povinnost jednat, je-li s to posoudit a ovládnout takové jednání, což je samozřejmě absurdní. Toto pravidlo naopak ukládá každému povinnost nést následky svého jednání, pokud k jednání nedošlo ve stavu omezené přičetnosti.²³

Konečně ke čtvrté výkladové variantě koncepce odpovědnosti dospívá Pražák právě při interpretaci výše zmíněného § 24 občanského zákoníku a chápe ji jako určitou způsobilost nést následky svého jednání, a to jak jednání poprávu, tak jednání protiprávního, přičemž těmito následky se myslí zejména vznik nových práv a povinností. Takto vykládá pojetí odpovědnosti zavedené občanským zákoníkem i P. Raban, podle kterého je nově třeba chápat odpovědnost jako vlastnost subjektu být postižen právními následky svého jednání, zejména pak porušení práva. K tomuto pojetí však Raban vyslovuje následující: „*Vlastnost „býti odpovědný“ v soukromoprávních vztazích je imanentní součástí svéprávnosti (způsobilosti nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem) osoby a u fyzických osob se váže na schopnost posoudit své jednání a ovládnout je.*“²⁴ Sám Pražák proti tomuto pojetí vyslovuje správný argument, že chápání odpovědnosti jako způsobilosti jednat v souladu s právem i v rozporu s ním je nadbytečné, neboť tato problematika je řešena již institutem svéprávnosti, ale nadbytečných zdvojení obsazuje občanský zákoník více,²⁵ proto bychom tuto variantu neměli zavrhnout jen na základě této úvahy.

Navzdory deklaracím důvodové zprávy o odstranění nedůsledností formulací úpravy obsažené v občanském zákoníku z roku 1964, která využívala termín odpovědnost v různých významech, je již z výše nastíněného zjevné, že se zákonodárci nepodařilo udržet konsistentní koncepci v úpravě nové, což se dále pokusím prezentovat na příkladu konkrétních ustanovení občanského zákoníku, ve kterých se termín odpovědnost nadále vyskytuje, a z jejichž výkladu tedy můžeme vycházet při pokusu vymezit novou koncepci občanskoprávní odpovědnosti.

²³ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha, Wolters Kluwer a.s., 2014, s. 131 a násl.

²⁴ RABAN, P. Občanské právo hmotné: závazkové právo. 1. vyd. Brno: Václav Klemm, 2014, s. 435

²⁵ Takové zdvojení je patrné například v § 420 občanského zákoníku obsahující definici podnikatele. Podle tohoto ustanovení se za podnikatele považuje osoba samostatně vykonávající výdělečnou činnost živnostenským nebo obdobným způsobem na vlastní účet a odpovědnost se záměrem činit tak soustavně za účelem dosažení zisku. Zdvojení zde shledáváme hned dvojí: jednak v definičních znacích „na vlastní účet a odpovědnost“, jednak ve výkonu výdělečné činnosti za účelem dosažení zisku.

1.2.2 Opuštění termínu „odpovědnost“

Termín „odpovědnost“ je v textu občanského zákoníku zmiňován v podstatně menší míře než tomu bylo v občanském zákoníku z roku 1964, přičemž nejcitelnější je toto upuštění v úpravě závazků z deliktů, kde zákonodárce nadále užívá formulaci „povinnost nahradit škodu“. Tento terminologický odklon podrobila kritice ve svém článku o odpovědnosti za škodu I. Pelikánová,²⁶ která zejména upozorňuje na multidisciplinární charakter právní odpovědnosti, což by mělo být dostatečným důvodem pro usilování o koherentnost pojetí právní odpovědnosti a jednotlivé odvětvové rozdíly v chápání tohoto pojmu by měly být podmíněny dostatečnými důvody. Za správný považují názor Pelikánové, podle které: *„Rozdílnost doktrinárních názorů na pojem odpovědnosti v civilním právu ani přesahy přes striktní definici odpovědnosti nejsou dostatečným důvodem pro přerušení vazby mezi odpovědností a povinností k náhradě škody.“*²⁷

Pojmové zaměňování povinnosti a odpovědnosti, které je zřetelné například ve druhém oddílu třetí hlavy čtvrté části občanského zákoníku nazvaném „Povinnost nahradit škodu“, navíc nepatřičně zjednodušuje teoretické aspekty odpovědnostní problematiky. Povinnost k náhradě škody totiž musíme vnímat pouze jako jednu stranu odpovědnostního právního vztahu, které odpovídá právo poškozeného na náhradu škody na straně druhé a bez něhož je vznik a trvání této povinnosti nemyslitelné. Odklon od doktrinárního chápání odpovědnosti jako odpovědnostního závazku vznikajícího porušením primární povinnosti, jehož obsahem je mimo sekundární povinnosti povinného subjektu také této povinnosti odpovídající právo oprávněného subjektu, lze jen těžko odůvodnit v důvodové zprávě deklarovanou změnou koncepce právní odpovědnosti, protože takováto nová koncepce očividně nevystihuje komplexnost odpovědnostních vztahů, když klade přílišný důraz pouze na jednu obsahovou složku těchto vztahů (právní povinnost).

Lze souhlasit s F. Melzerem,²⁸ který podrobil článek Pelikánové kritice, když soudí, že v úpravě obsažené v občanském zákoníku z roku 1964 byl pojem odpovědnosti používán nejednotně, a proto bylo na zákonodárci, aby zvolil nejvhodnější terminologickou variantu a té se konzistentně držel. Melzer však dále soudí, že zákonodárce přesně takto postupoval, ale

²⁶ PELIKÁNOVÁ, I. Odpovědnost za škodu: trendy a otázky, malý náhled do osnovy nového občanského zákoníku. Bulletin advokacie, 2011, 3, s. 15-23

²⁷ Tamtéž, s. 15

²⁸ MELZER, F. Corpus delicti aneb obrana úpravy deliktního práva v návrhu občanského zákoníku. Bulletin advokacie, 2011, č. 3, s. 24-27

tento svůj názor nepodložil ničím jiným než citací výše uvedené pasáže důvodové zprávy k § 24 občanského zákoníku. Při bližším pohledu je přitom patrné, že zákonodárce ve své snaze opustit pojem odpovědnosti konzistentní nebyl, neboť ani ve třetí hlavě čtvrté části občanského zákoníku obsahující úpravu závazků z deliktů se použití tohoto pojmu nevyhnul, a to hned ve dvou případech. Prvním případem je ustanovení § 2942 odst. 1 občanského zákoníku, které zní následovně: „*Povinnosti k náhradě škody způsobené vadou výrobku se škůdce zproští, jen prokáže-li, že škodu zavinil poškozený nebo ten, za jehož čin poškozený odpovídá.*“ K tomuto ustanovení je nutno podotknout, že se jedná o transpozici evropské směrnice,²⁹ což mohlo zapříčinit vybočení z terminologie a užití termínu „odpovídá“ ve smyslu odpovědnosti za škodu. To však nelze říci o druhém případě, kterým je ustanovení § 2953 odst. 1 občanského zákoníku stanovící kritéria soudního uvážení pro moderaci výše náhrady škody v případech hodných zvláštního zřetele. Jedním z těchto kritérií jsou také osobní a majetkové poměry člověka, který škodu způsobil a *odpovídá* za ni. Je přitom očividné, že v tomto případě zákonodárce užívá pojmu odpovědnosti v sankčním pojetí, tedy jako sankce za porušení práva (zde způsobení škody), od kterého se v důvodové zprávě distancoval.

Dva výše zmíněné případy použití pojmu odpovědnost však nejsou v textu občanského zákoníku ojedinělé, neboť se tento pojem vyskytuje i mimo úpravu závazků z deliktů. V následujícím výkladu se proto budu zabývat některými těmito vyskytnutími pojmu odpovědnost v různých ustanoveních, přičemž se zaměřím hlavně na význam, v jakém se v nich pojem odpovědnosti užívá.

1.2.3 Odpovědnost ve smyslu primární povinnosti

Občanský zákoník užívá pojem odpovědnost ve smyslu primární povinnosti na několika místech, velmi názorným příkladem tohoto užití je ustanovení § 2161 odst. 1 vymežující požadavky na jakost prodávané věci: „*Prodávající odpovídá kupujícímu, že věc při převzetí nemá vady. Zejména prodávající odpovídá kupujícímu, že v době, kdy kupující věc převzal, a) má vlastnosti, které si strany ujednaly, a chybí-li ujednání, takové vlastnosti, které prodávající nebo výrobce popsal nebo které kupující očekával s ohledem na povahu zboží a na základě*

²⁹ Směrnice Rady 85/374/EHS ze dne 25. července 1985 o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se odpovědnosti za vadné výrobky

reklamy jimi prováděné...“ Toto ustanovení bychom mohli na první pohled považovat za projev koncepce nastíněné v pasáži důvodové zprávy citované výše, dle které člověk odpovídá zejména za to, že se chová po právu a řádně plní své povinnosti, avšak důvodová zpráva nijak neřeší důsledky takto pojímané odpovědnosti, a proto by nám pravý význam pojmu „odpovědnost“ v kontextu tohoto ustanovení unikl, kdybychom se jím nezabývali hlouběji. Zákonodárce dle mého názoru v tomto ustanovení užil výraz „odpovídá“ jako obecného termínu označujícího přičitatelnost následků³⁰ spíše než termínu právního s jasně vymezeným právním obsahem. Interpretací tohoto ustanovení totiž dospějeme k závěru, že jeho účelem je předsat povinnosti prodávajícímu týkající se jakosti prodávané věci, a nikoliv následky porušení této povinnosti, neboť tyto následky jsou upraveny v § 2169 občanského zákoníku.

Dalším příkladem užití pojmu odpovědnosti ve významu primární povinnosti je ustanovení § 1190 občanského zákoníku, podle kterého: *„osobou odpovědnou za správu domu a pozemku je společenství vlastníků. Nevzniklo-li společenství vlastníků, je osobou odpovědnou za správu domu správce.“* Jako odpovědnost zde občanský zákoník označuje souhrn povinností při správě domu, přičemž výkon těchto povinností, které jsou konkrétně stanoveny v jiných ustanoveních, náleží společenství vlastníků případně správci domu.

Třetí příklad můžeme nalézt v ustanovení § 193 občanského zákoníku, podle kterého likvidátor odpovídá za řádný výkon funkce jako člen statutárního orgánu. Toto pravidlo bychom při sankčním chápání odpovědnosti vykládali tak, že stanovuje stejné následky porušení povinností při výkonu jeho funkce, jaké by plynuly pro člena statutárního orgánu za obdobné porušení. Vzhledem k tomu, že tuto koncepci dle deklarace obsažené v důvodové zprávě zákonodárce opustil, nezbyvá nám než se přiklonit k výkladu, že toto pravidlo ukládá likvidátorovi stejné povinnosti při výkonu jeho funkce, jaké má člen statutárního orgánu, tedy že musí vykonávat svou funkci při zachování stejného standardu řádné péče.

1.2.4 Odpovědnost ve smyslu následku porušení primární povinnosti

Občanský zákoník se i přes záměr zákonodárce vyjádřený v citované pasáži důvodové zprávy nevyhnul použití pojmu odpovědnost ve smyslu sankce za porušení primární

³⁰ K obecnému pojmu odpovědnosti blíže: HANDLAR, J. Právní odpovědnost – netradiční zamyšlení nad tradičním pojmem. Právník, 2004, 11, s. 1041-1065

povinnosti. Konkrétně tak činí v ustanovení § 2542 znějícím následovně: „*Pořadatel odpovídá zákazníkovi za splnění povinností ze smlouvy o zájezdu bez zřetele na to, zda v rámci zájezdu poskytují jednotlivé služby cestovního ruchu jiné osoby.*“ Odpovědnost v kontextu tohoto ustanovení vykládá Pražák dvojím způsobem,³¹ které se pokusím shrnout, ačkoliv se přikláním k pojetí sankčnímu.

První výklad je takový, že splnit smluvní povinnost má vždy jen pořadatel bez zřetele k tomu, zda k splnění těchto povinností použil jiné osoby (subdodavatele). Zákazník má nárok na splnění těchto povinností jen vůči pořadateli a ne vůči osobám, které pořadatel použil. Dochází zde tedy k oddělení povinnosti plnit, kterou fakticky vykonávají subdodavatelé smluvně zavázání vůči pořadateli, a odpovědnosti, kterou za splnění těchto povinností nese pořadatel, po kterém může zákazník splnění daných povinností požadovat (například cestou soudní žaloby). Tento výklad se tedy přibližuje německému pojetí *Schuld* (v kontextu citovaného ustanovení „*splnění povinností ze smlouvy*“) a *Haftung* (v daném ustanovení „*pořadatel odpovídá*“). Tato koncepce je však v našem právním prostředí neorganická. Vykládané právní ustanovení se nachází pod marginální rubrikou „Náhrada škody“, přičemž následky porušení povinností pořadatele stanoví § 2543 odst. 1 občanského zákoníku, který ukládá pořadateli povinnost k náhradě škody v případě porušení povinností, *za niž odpovídá*. A contrario tato povinnost nevzniká v případě porušení povinností, za něž pořadatel neodpovídá, přičemž do množiny těchto povinností by v souladu s naznačenou německou koncepcí patřily takové povinnosti, jimž neodpovídá nárok zákazníka, tedy například ty, které mají charakter naturální obligace. S ohledem na nepravděpodobnost existence takových povinností v kontextu citovaného ustanovení se jeví tento výklad jako velmi pochybný.

Příhodnější a systematické interpretační metodě více odpovídající je výklad ve smyslu sankční koncepce odpovědnosti. Pokud chápeme odpovědnost jako povinnost nést následek porušení primární povinnosti, výkladem ustanovení § 2542 dospějeme k závěru, že pořadatel odpovídá zákazníkovi nikoli za splnění, nýbrž za porušení povinností ze smlouvy o zájezdu bez ohledu na to, zda v rámci zájezdu poskytují jednotlivé služby cestovního ruchu jiné osoby. Tento výklad odpovídá systematickému zařazení tohoto ustanovení pod rubriku „Náhrada škody“ a rovněž je v souladu s § 2914, který stanoví, že škodu způsobenou pomocnými osobami nahradí ten, kdo těchto osob při své činnosti použil, jako by škodu způsobil on sám. S ohledem na výše řečené je zřejmé, že striktní snaha vyhýbat se sankčnímu

³¹ PRAŽÁK, Pavel. Má institut právní odpovědnosti v návrhu nového občanského zákoníku jasnou koncepci? *Právní rozhledy*. 2012, č. 3., s. 104

pojetí odpovědnosti za škodu může vést k interpretačním problémům, které lze sotva překlenout neorganickým implementováním německého doktrinárního pojetí odpovědnosti.

Další případ užití odpovědnosti ve smyslu sankční koncepce nalzáme v § 1935 občanského zákoníku znějícím: „*Plní-li dlužník pomocí jiné osoby, odpovídá tak, jako by plnil sám.*“ Toto ustanovení je systematicky zařazeno v sedmém dílu první hlavy části čtvrté občanského zákoníku, který se zabývá zánikem závazku splněním, přičemž podle důvodové zprávy se jedná o klasické pravidlo obligačního práva, podle kterého věřiteli neodpovídá třetí osoba, kterou dlužník použil k plnění své povinnosti, nýbrž tento dlužník odpovídá sám a je na něm, jak se s touto třetí osobou vypořádá.³² Také v tomto případě musíme výraz „odpovídá“ vyložit ve smyslu sankční koncepce, neboť výklad ve smyslu odpovědnosti jako primární povinnosti vede k absurdnímu závěru, že dlužník, který plní pomocí jiné osoby, má povinnost plnit sám. Pokud bychom se přiklonili k výkladu pomocí německé koncepce *Schuld und Haftung*, znamenalo by to, že věřitel se může domáhat splnění povinnosti pouze po dlužníkovi, ačkoliv ten používá ke splnění své povinnosti třetích osob. Toto pravidlo však vyplývá již ze samotné relativní povahy závazkových právních vztahů, proto by taková interpretace byla nadbytečná. Chápeme-li odpovědnost jako sankci za porušení primární povinnosti, dojdeme k závěru, že dlužník, a nikoliv jím použitá osoba, odpovídá věřiteli za nesplnění povinnosti, což by odpovídalo předchozí úpravě obsažené v občanském zákoníku z roku 1964 a vzhledem k tomu, že důvodová zpráva pravidlo obsažené v § 1935 prohlašuje za „klasické“, jeví se tento výklad jako nejlogičtější.

1.2.5 Odpovědnost ve smyslu následku protiprávního stavu

Občanský zákoník pracuje s pojmem „odpovědnost“ i ve smyslu následku protiprávního stavu jakožto objektivní právní skutečnosti nezávislé na lidské vůli, kdy nedošlo k protiprávnímu jednání jakožto právní skutečnosti subjektivní.

Jako příklad takového užití odpovědnosti může sloužit § 1625, který stanoví: „*Při odkazu jednotlivé věci náleží odkazovníku ode dne splatnosti odkazu plody a užitky i vše, co k věci přibude, včetně práv s věcí spojených. Od téhož dne postihují odkazovníka i závady na odkázané věci, jakož i její zhoršení nebo zkáza vzniklé ze skutečností, za které nikdo*

³² ELIÁŠ, K. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 773

neodpovídá.“ Pokud tedy za zhoršení nebo zkázu věci neodpovídá na základě jiných ustanovení někdo jiný, postihují následky tohoto stavu odkazovníka samotného.

1.2.6 Shrnutí a terminologické uchopení pojmu odpovědnost v této práci

Záměrem zákonodárce vyplývajícím z důvodové zprávy bylo ukončit terminologické a teoretické spory, které provázely pojem občanskoprávní odpovědnosti od poloviny dvacátého století, kdy rozpoutal diskusi o této problematice Viktor Knapp svou preventivní koncepcí odpovědnosti jako hrozby sankcí, která vzniká současně se vznikem primární povinnosti. I přes nesporné výhody této koncepce, jakými jsou například zdůraznění preventivní funkce odpovědnosti a sémantické přiblížení v obecné češtině převládajícímu chápání tohoto pojmu, zůstala tato koncepce v minoritě, protože převážná část právní doktríny se přiklonila k pojetí sankčního, které chápe právní odpovědnost jako negativní následek porušení primární povinnosti (resp. vzniku zákonem předpokládaného protiprávního stavu). Knappově koncepci bylo totiž správně vytýkáno poněkud nejasné působení právní odpovědnosti v její první tj. latentní fázi, ve které prakticky nelze funkčně a obsahově oddělit tuto odpovědnost od primární povinnosti.

Zákonodárce v důvodové zprávě deklaruje příklon právě k této minoritní koncepci preventivní, přičemž tento odklon od převažujícího chápání sankčního je dle mého názoru nedostatečně odůvodněn odkazem na vágní kategorii křesťanských a antických tradic, dle kterých má člověk odpovídat za to, že svou povinnost řádně splní, a nikoliv ex post za její nesplnění. Uchopitelnějším argumentem vyjádřeným v důvodové zprávě je pak sémanticky nekonzistentní a mnohdy nadbytečné užívání pojmu odpovědnost v předchozí právní úpravě obsažené v občanském zákoníku z roku 1964, čemuž by se úprava obsažená v občanském zákoníku podle záměru zákonodárce měla nadále vyhnout, a proto užívá výraz „odpovědnost“ jen sporadicky a nahrazuje ho výrazem „povinnost“.

Z rozboru ustanovení občanského zákoníku obsaženého výše v této podkapitole však vyplývá, že tento záměr nebyl realizován dostatečně přesvědčivě a namísto v důvodové zprávě deklarovaného odstranění nedůsledností terminologie předchozí právní úpravy vnáší nová úprava celou řadu teoretických otázek a nových terminologických nedostatků, neboť striktní vyhýbání se sankčnímu chápání odpovědnosti mnohdy vede k výkladovým problémům, které musí být složitě překlenovány (například implementováním zahraniční doktríny). Koncepce

odpovědnosti v občanském zákoníku zůstává tedy nejasná, neboť pojem „odpovědnost“ se v něm vyskytuje nejméně ve čtyřech významových variantách, a to ve smyslu koncepce preventivní odpovědnosti, německé koncepce *Schuld und Haftung*, ztotožnění odpovědnosti a primární povinnosti nebo její chápání jakožto určité způsobilosti nést následky svého jednání. Ani tak však nejsou vyčerpány veškeré sémantické varianty vyskytující se v textu občanského zákoníku. Jako příklad dalšího významového užití pojmu odpovědnost lze uvést § 420 odst. 1 občanského zákoníku, který obsahuje definici podnikatele: „*Kdo samostatně vykonává na vlastní účet a odpovědnost výdělečnou činnost živnostenským nebo obdobným způsobem se záměrem činit tak soustavně za účelem dosažení zisku, je považován se zřetelem k této činnosti za podnikatele.*“ Výkon výdělečné činnosti na vlastní odpovědnost je vykládán jako výkon na vlastní podnikatelské riziko³³ a zahrnuje nejen povinnost podnikatele nést následky svého protiprávního jednání (zejména porušení povinností podnikatele), ale také jeho odpovědnost za výsledky podnikatelské činnosti, ať už se jedná o zisk nebo ztrátu. Činnost na vlastní odpovědnost v sobě rovněž zahrnuje činnost na vlastní účet³⁴ nebo bývají rovnou tyto pojmy chápány jako zaměnitelné, proto lze tomuto definičnímu znaku vytknout, že se jedná o pleonasmus. Rovněž úprava rodinného práva obsažená v občanském zákoníku nadále nepracuje s pojmem rodičovské zodpovědnosti, který byl nahrazen rodičovskou odpovědností.

Je zřejmé, že zákonodárce nenaplnil svůj záměr být terminologicky konsistentní a odstranit koncepční nejasnosti obsažené v předchozí úpravě, neboť sám nebyl schopný udržet jasnou a jednotnou koncepci. Při bližším zkoumání textu občanského zákoníku dospějeme k tomu, že přichází v úvahu koncepcí více, a to dokonce i koncepce sankční, od které se snažil zákonodárce odchýlit. Naopak se domnívám, že zákonodárce vnesl do problematiky občanskoprávní odpovědnosti více otázek než odpovědí a dosáhl změny pouze terminologické, zatímco o koncepční změně můžeme mluvit jen s jistou nadsázkou, neboť není jasné, jaká koncepce občanskoprávní odpovědnosti vlastně občanský zákoník prostupuje. Tato koncepční a terminologická nekonsistentnost navíc vyvrací argument o odstranění nedůsledností formulací předchozí právní úpravy obsažený v důvodové zprávě, kterým byla podepřena změna dosavadní sankční koncepce, což ještě více umocňuje nevhodnost odchýlení se od převažujícího názoru právní doktríny.

³³ LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1606 a násl.

³⁴ PELIKÁNOVÁ, I.; PELIKÁN, R. in ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha, Wolters Kluwer a.s., 2014, s. 958

Na závěr tohoto výkladu je potřeba učinit terminologickou poznámku. Tato práce je nazvaná „Smluvní a deliktní odpovědnost za způsobenou škodu“, což samo o sobě vypovídá o tom, že na rozdíl od zákonodárce pracuji nadále s pojetím odpovědnosti jakožto odpovědnosti za protiprávní jednání, a nikoliv za jednání po právu, ačkoliv jsem si vědom, že tento přístup neodpovídá zákonnému textu, který se spojení „odpovědnost za škodu“ vyhýbá a přiklání se k pojmu „povinnost k náhradě škody“. Důvody pro toto setrvávání na terminologii předchozí právní úpravy, která má nově za účinnosti občanského zákoníku místo již jen v občanskoprávní doktríně, vyplývají z kritiky nekonzistentní koncepce a terminologie občanského zákoníku nastíněné výše. Ačkoliv nesouhlasím s poněkud svévolným odklonem od doktrinárně převažujícího sankčního chápání občanskoprávní odpovědnosti, tento odklon by mohl být ospravedlněn novou jednotnou koncepcí a tomu odpovídající terminologií, které by se zákonodárce konsistentně držel. Z výše uvedeného však vyplývá, že koncepce občanskoprávní odpovědnosti v občanském zákoníku je nejasná, a proto změna terminologie působí poněkud násilně. Proto v této práci budu i nadále používat pojem občanskoprávní odpovědnosti v duchu převládajícího názoru dosavadní právní nauky, tedy jako nepříznivý (sankční) následek vznikající v důsledku protiprávního jednání či zákonem kvalifikované události – protiprávního stavu.

1.3 Teoretické vymezení občanskoprávního deliktu

Sankční chápání občanskoprávní odpovědnosti jako zvláštního druhu závazkového právního vztahu, který vzniká na základě porušení právní povinnosti a jehož obsahem je nová povinnost sankční povahy, nám zužuje množinu možných právních skutečností, na základě kterých právní odpovědnost vzniká, v zásadě na dva druhy právních skutečností, a to protiprávní jednání (také nazývané protiprávní čin či delikt), jakožto subjektivní právní skutečnost závislou na lidské vůli, a protiprávní stav, což je právní skutečnost objektivní, tedy na lidské vůli nezávislá.³⁵

Vzhledem k omezeným rozsahovým možnostem této práce stojí zvláštní případy odpovědnosti za škodu mimo mou pozornost, a proto se dále nebudu zabývat protiprávními stavy, které jsou právě typicky spojeny se vznikem některého ze zvláštních případů odpovědnosti za škodu. Naopak považuji za nutné alespoň v krátkosti osvětlit pojem deliktu,

³⁵ GERLOCH, A. Teorie práva. 5. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 160 a násl.

neboť na chápání tohoto pojmu je závislá systematika této práce (rozdělení smluvní a deliktní odpovědnosti za škodu) a samotný občanský zákoník na rozdíl od předchozí právní úpravy používá termín „delikt“ v hlavě třetí části čtvrté nazvané „Závazky z deliktů“, který však chápe odlišně od převažující části doktríny, v souladu s jejímiž závěry bude pojem deliktu nadále používán i v této práci, a proto se níže budu věnovat také těmto terminologickým rozporům.

Pojem delikt pochází z latinského výrazu *delictum*, neboli provinění či vina. Římské právo rozlišovalo v zásadě dva druhy protiprávních (bezprávných) činů, a to *crimina* označující činy ohrožující zájmy celé společnosti a *delicta* představující vědomé a zaviněné zásahy do cizí zájmové sféry soukromých osob.³⁶ Dnešní teorie práva pak chápe delikty obecně jako porušení (komisivní akt, kdy se subjekt povinnosti choval tak, jak se podle právní povinnosti chovat neměl) či nesplnění (omisivní akt, kdy se subjekt povinnosti nechoval tak, jak se podle právní povinnosti chovat měl) právní povinnosti, přičemž porušení povinnosti je objektivní stav posuzovaný v našem právu odděleně od otázky zavinění či deliktní způsobilosti škůdce.³⁷ Stejně tak jako samotná právní odpovědnost není vlastní pouze právu občanskému, najdeme také delikty v dalších právních odvětvích, čemuž odpovídá základní dělení na delikty trestněprávní, správněprávní (administrativní) a soukromoprávní, které zahrnují rovněž delikty občanskoprávní. Občanskoprávní delikty se odlišují od deliktů veřejnoprávních zejména tím, že představují zásah do soukromých zájmů, a proto jsou odlišné i jejich následky (převažující reparační funkce občanskoprávní odpovědnosti nad funkcí represivní) a procesní postavení poškozeného (uplatní se zásada autonomie vůle). Ačkoliv občanskoprávní delikty tvoří ve srovnání s administrativními delikty více homogenní skupinu, není ani chápání pojmu občanskoprávního deliktu co do jeho významu jednotné. V oblasti české právní doktríny se v zásadě lze setkat s dvojitým významovým pojetím deliktu, a to s deliktem v užším a širším smyslu.

Za delikt *lato sensu* považujeme jakékoliv protiprávní jednání bez zřetele na subjektivní stránku deliktu, tedy jak zaviněné protiprávní jednání, tak i takové protiprávní jednání, které osoba, jež se ho dopustila, nezavinila ani z nedbalosti. Absence zavinění je typická pro případy objektivní odpovědnosti, ať už prosté (s možností liberace), nebo absolutní (bez možnosti liberace). Deliktem *stricto sensu* je pak nutno rozumět pouze zaviněný protiprávní

³⁶ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M., Římské právo, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 1995, s. 261

³⁷ BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A., Teorie práva. 2. Vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 191

čin,³⁸ který je podmínkou vzniku odpovědnosti subjektivní. Boguszak v kontextu této problematiky uvádí, že: „*právní teorie se vcelku sjednotila na tom, že zaviněné porušení právní povinnosti (resp. její nesplnění) se nazývá právním deliktem.*“³⁹

Nejednotné chápání pojmu delikt je ještě umocněno jeho rozdílným vymezením v jednotlivých zahraničních právních řádech, které samozřejmě mnohdy slouží jako inspirace pro českého zákonodárce. Například právo rakouské (§ 1295 ABGB) a francouzské považují za delikt každý úkon, který způsobí škodu jinému (hovoříme o tzv. generálním deliktu či generální klauzuli). Právo angloamerické naproti tomu s pojmem generálního deliktu nepracuje a nenalezneme v něm žádnou obecnou úpravu soukromoprávních deliktů, ale pouze jednotlivé skutkové podstaty (*torts*), které nejsou zvlášť systémově provázané a které buď vypracovala ve své judikatuře soudní praxe, nebo jsou stanoveny zvláštními zákony.⁴⁰ Německý právní řád pak chápe delikt jako protiprávní čin a zakotvuje vedle obecné povinnosti k náhradě škody vzniklé protiprávním zásahem do života, těla, zdraví, svobody, vlastnictví či jiného absolutního (*erga omnes* působícího) práva (§ 823 odst. 1 BGB) rovněž i systém jednotlivých zvláštních skutkových podstat deliktů. Odpovědnost k náhradě škody vzniká podle německého práva také porušením tzv. ochranných norem, tedy zvláštních zákonů stanovených na ochranu určitých práv (§ 823 odst. 2 BGB), přičemž nemusí dojít k zásahu do práv vyjmenovaných výše. Právě touto německou koncepcí se do značné míry inspirovala úprava deliktní odpovědnosti za škodu obsažená v občanském zákoníku.

Možná právě tato nejednotnost v chápání významu a obsahu pojmu delikt patrná na příkladech výše uvedených právních řádu je jedním z důvodů, proč se Principy evropského deliktního práva (PETL) vyhýbají kategorii protiprávnosti jakožto podmínky vzniku odpovědnosti za škodu. Základním východiskem PETL je kategorie právem chráněných zájmů (čl 2:101 PETL), jejichž porušení je podmínkou vzniku odpovědnosti, přičemž toto porušení nemusí nutně spočívat v porušení zákonné či kontraktuální povinnosti,⁴¹ a není tedy identické s pojmem porušení povinnosti. Podle PETL vniká odpovědnost každého na základě zavinění za nedbalostní či úmyslné porušení požadovaného standardu chování (článek 4:101 PETL), kterou se rozumí chování rozumné osoby v závislosti na konkrétních okolnostech,

³⁸ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek II. Díl třetí: Závazkové právo. 5. Vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, str. 388

³⁹ BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A., Teorie práva. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 196

⁴⁰ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek II. Díl třetí: Závazkové právo. 5. Vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, str. 389

⁴¹ VLASÁK, M. Vybrané otázky práva civilních deliktů v novém občanském zákoníku na pozadí PETL, Právní rozhledy, 2012, č. 15-16, s. 563

jakými jsou hodnota chráněného zájmu, zkušenosti očekávané u jednající osoby či předpověditelnost škody (blíže k tomu viz článek 4:102 PETL).

1.4 Pojem občanskoprávního deliktu v občanském zákoníku

Občanský zákoník pracuje na rozdíl od předchozí právní úpravy s pojmem deliktu výslovně, a to v nadpisu hlavy třetí části čtvrté nazvané „Závazky z deliktů“, v důsledku čehož se pojem deliktu dostává z oblasti teoretické také do platné právní úpravy. Zmiňovaná hlava občanského zákoníku pak zahrnuje jak úpravu náhrady škody způsobené porušením smluvní či mimosmluvní povinnosti, tak úpravu porušení či ohrožení hospodářské soutěže.

Ze samotného obsahu zmiňované hlavy občanského zákoníku tedy systematickým výkladem dovodíme, že občanský zákoník chápe delikt jako jakékoliv porušení soukromoprávní povinnosti bez zřetele na to, zda jde o porušení povinnosti vyplývající ze smlouvy či ze zákona, a tedy bez zohlednění zavinění jakožto subjektivní stránky občanskoprávní odpovědnosti. Kromě toho, že toto chápání deliktu *lato sensu* jako jakéhokoliv porušení právní povinnosti neodpovídá převládajícímu názoru právní doktríny, která chápe delikt *stricto sensu* jako zaviněné protiprávní jednání, se tento přístup navíc jeví jako nekoncepční⁴² vzhledem k tomu, že občanský zákoník zavádí nově oproti úpravě obsažené v občanském zákoníku z roku 1964 dualitu občanskoprávního deliktu (*lato sensu*), když pozitivní úprava stanovuje separátní režim pro odpovědnost za porušení povinnosti smluvní a odpovědnost za porušení povinnosti mimosmluvní a náhrada škody již nadále nevychází z generální klauzule,⁴³ jak tomu bylo v předchozí právní úpravě.

Vzhledem k výše uvedenému budu nadále v této práci užívat pojem deliktu v jeho užším pojetí, tedy jako zaviněné protiprávní jednání, a v případě, že tento pojem užiji v jeho širším pojetí, zvýrazním tuto skutečnost slovy „*lato sensu*“. Tento příklon k užšímu chápání pojmu delikt je patrný již v názvu této práce, ale bude nadále reflektován zejména v systematicke této práce, neboť široké chápání pojmu delikt v souladu s občanským zákoníkem by nevyhnutelně muselo vést k tomu, že by tato práce nemohla rozlišovat smluvní odpovědnost za škodu, která je svou povahou objektivní, a odpovědnost deliktní, která je založena na prvku zavinění,

⁴² DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer a.s., 2014, s. 861

⁴³ § 420 občanského zákoníku z roku 1964

neboť *de lege lata* je formálně vzato veškerá odpovědnost za škodu odpovědností deliktní, jak vyplývá z názvu třetí hlavy čtvrté části občanského zákoníku.

2. Deliktní odpovědnost za škodu

Jednou z významných koncepčních změn oproti úpravě občanského zákoníku z roku 1964, které nová úprava odpovědnosti za škodu obsažená v prvním dílu třetí hlavy čtvrté části občanského zákoníku nazvaném „Náhrada majetkové a nemajetkové újmy“ přinesla, je rozdělení režimu smluvní a deliktní odpovědnosti za škodu, tedy odpovědnosti vyplývající z porušení povinnosti smluvní a odpovědnosti vyplývající z porušení jiné (mimosmluvní) právní povinnosti. Někteří autoři⁴⁴ v tomto kontextu hovoří o opuštění jednoty či naopak zavedení duality civilního deliktu (*lato sensu*) do občanského práva.

Tato koncepční změna znamená pro naše občanské právo opuštění dosavadní tradice⁴⁵ započaté již přijetím rakouského ABGB a dále pokračované v navazujících civilních kodexech, která spočívala v úpravě náhrady škody prostřednictvím generální klauzule obsažené až do 31. prosince 2013 v § 420 občanského zákoníku z roku 1964. Důvodová zpráva k ustanovením § 2909 až 2914⁴⁶ občanského zákoníku uvádí jako hlavní důvod tohoto koncepčního odklonu skutečnost, že separátní režim smluvní a deliktní odpovědnosti za škodu je vlastní moderním zahraničním civilním kodexům, a proto i nová úprava občanského práva českého má nadále tento právní vývoj reflektovat. Kromě toho je zavedení dvojího režimu odpovědnosti za škodu důsledkem zrušení úpravy odpovědnosti za škodu způsobenou porušením závazkové povinnosti obsažené v § 373 obchodního zákoníku, jejíž převzetí do občanského zákoníku si vyžádala nová jednotná úprava.

Jádro nové úpravy deliktní odpovědnosti za škodu tvoří vedle obecné právní zásady *neminem laedere* (nikomu neškodit) tři základní skutkové podstaty. Jedná se o úmyslné porušení dobrých mravů, jehož úpravu nalezneme v § 2909 občanského zákoníku, zaviněný zásah

do absolutního práva poškozeného upravený v první větě § 2910 a zaviněné porušení ochranné normy upravené ve větě druhé § 2910 občanského zákoníku, přičemž tyto dvě posledně zmiňované skutkové podstaty jsou dílčí případy zaviněného porušení zákona.

⁴⁴ PELIKÁNOVÁ, I. Odpovědnost za škodu: trendy a otázky, malý náhled do osnovy nového občanského zákoníku. Bulletin advokacie, 2011, 3, s. 16 a násl.

⁴⁵ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha, Wolters Kluwer a.s., 2014, s. 927

⁴⁶ ELIÁŠ, K. a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem, Ostrava, Sagit, 2012, str. 1028 a násl.

Doktrína není jednotná ohledně povahy ustanovení § 2904 občanského zákoníku, které upravuje tzv. *casus mixtus* neboli zaviněné náhody. Základní pravidlo, které se vztahuje ke škodám způsobeným náhodou, vyplývá z principu *casum sentit dominus*, jež doslovně znamená, že náhodu pocítuje vlastník. Tím se myslí, že škodu způsobenou náhodnou událostí nese ve své majetkové sféře vlastník sám, neboť za ni nikdo neodpovídá, jelikož k náhodě dochází nezávisle na lidské vůli. Úprava zaviněných náhod obsažená v § 2904 občanského zákoníku se od náhod nezaviněných liší tím, že k nim někdo dal podnět zejména tím, že ze své viny poruší příkaz nebo poškodí zařízení, které má nahodilé újmě zamezit. Zavinění se tedy vztahuje pouze k podnětu, který náhodu vyvolal, a ne k náhodě samotné a ke vzniku újmy.

V komentářové literatuře je však sporné, jestli se v případě úpravy zaviněných náhod jedná o samostatnou skutkovou podstatu, či nikoliv. J. Hrádek⁴⁷ se přiklání k tomu, že se jedná o zvláštní skutkovou podstatu, která rozšiřuje přičitatelnost následků protiprávního jednání nad rámec § 2910 občanského zákoníku, přičemž argumentuje zejména jednoznačností ustanovení § 2904, na základě které je nutno toto ustanovení považovat za samostatnou skutkovou podstatu a nikoliv pouhou modifikací obecné skutkové podstaty obsažené v § 2910 občanského zákoníku. Naopak P. Bezouška⁴⁸ se přiklání k závěru, že zmiňované ustanovení neobsahuje samostatnou skutkovou podstatu a svým způsobem pouze upravuje kauzalitu a rozšiřuje přičitatelnost následku nad rámec § 2910 občanského zákoníku, přičemž ostatní podmínky odpovědnosti za škodu se řídí obecnými ustanoveními.

2.1 Odpovědnost za škodu způsobenou úmyslným porušením dobrých mravů

Dobré mravy představují nepsaný normativní systém, na jehož základě je soukromé právo postaveno a z nichž jako celek vyvěrá.⁴⁹ Právě tato povaha dobrých mravů jakožto obecné kategorie soukromého práva je důvodem, proč úpravu odpovědnosti za škodu způsobenou

⁴⁷ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha, Wolters Kluwer a.s., 2014, s. 907

⁴⁸ HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 –3014). Praha, C. H. Beck, 2014, s. 1500 a násl.

⁴⁹ Tuto obecnou povahu dobrých mravů dále potvrzuje § 545 občanského zákoníku, dle kterého právní jednání vyvolává nejen ty právní následky, které jsou v něm vyjádřeny, popřípadě následky plynoucí ze zákona, ale také následky plynoucí z dobrých mravů.

úmyslným porušením dobrých mravů najdeme v čele obecných ustanovení týkajících se náhrady škody,⁵⁰ konkrétně v § 2904 občanského zákoníku, podle kterého škůdce, jenž poškozenému způsobil úmyslně škodu porušením dobrých mravů, je povinen ji nahradit, ledaže se jednalo o nešikanózní výkon práva.

Toto systematické zařazení skutkové podstaty úmyslného porušení dobrých mravů představuje významný posun správným směrem oproti úpravě obsažené v občanském zákoníku z roku 1964, kde byla úprava odpovědnosti za škodu způsobenou úmyslným poškozením dobrých mravů obsažena v § 424, jenž byl systematicky nesprávně zařazen mezi zvláštní případy odpovědnosti za škodu. Obecný charakter této skutkové podstaty (a rovněž i samotných dobrých mravů) je v občanském zákoníku ještě zdůrazněn tím, že skutková podstata úmyslného porušení dobrých mravů je v systematické předřazená zaviněnému porušení zákona.

Hlavním účelem úpravy odpovědnosti za škodu způsobenou porušením dobrých mravů je ochrana základních společenských vztahů i v případech, kdy konkrétní právní norma nepostihuje určité chování, jež je však nemravné a tedy společensky nežádoucí. Konkrétní pravidlo chování v takovém případě vyplývá z dobrých mravů, které představují nepravní normativní systém, avšak kterým právo poskytuje prostřednictvím sankcionování jednání, jež je s nimi v rozporu, nástroj právního donucení jejich dodržování. Tato pravidla tedy představují nezbytné minimum slušnosti, jehož dodržování je kvalitativním měřítkem jednání všech osob.

2.1.1 Pojem dobrých mravů

Prvním předpokladem odpovědnosti podle § 2909 občanského zákoníku je porušení dobrých mravů, v jehož důsledku vznikne škoda. Pojem dobrých mravů nelze však vymezit zcela přesně, neboť se jedná o neurčitý právní pojem, jehož obsah je do značné míry podmíněn jak místem, kde došlo k jednání v rozporu s dobrými mravy, tak dobou jednání, neboť dobré mravy jsou fenoménem, jenž se v čase proměňuje spolu se stupněm společenského vývoje a s názory společnosti na to, co mravné je, a co není. Neurčitost pojmu

⁵⁰ ELIÁŠ, K. a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem, Ostrava, Sagit, 2012, str. 1028

dobrych mravů nelze však vnímat jako negativum, neboť umožňuje flexibilní reakci na proměnlivost a různorodost společenských poměrů, protože právo nemůže kazuisticky upravovat všechny formy společensky zakázaného či naopak vhodného chování bez toho, aniž by se právní řád vystavoval neúnosnému atrofování.

Obecně lze mít za to, že v rozporu s dobrými mravy je takové jednání, které sice neporušuje právo a není jím tedy a priori zakázáno, ale stalo se za takových okolností nebo takovým způsobem, že narušuje pocit sounáležitosti všech spravedlivě uvažujících lidí. Právo obecně vyvěrá ze společenských vztahů, které mu předcházejí, a právní předpisy je teprve ex post potvrzují a upravují, či naopak jim brání (zakazují určité chování). Společensky nepřijatelné jednání, které odporuje dobrým mravům společnosti, se tedy může posléze stát jednáním, které právo zapovídá, avšak je třeba zdůraznit, že než se tak stane, nepředstavuje povinnost dodržovat dobré mravy povinnost právní.⁵¹ Dobré mravy jsou totiž pravidly, které nevyplývají z právních norem, nýbrž vyplývají z obecně přijímaného a sdíleného mravního řádu společnosti. Úmyslné jednání v rozporu s dobrými mravy se tak stává protiprávním až v okamžiku, kdy je jím způsobena újma.

Jak již bylo naznačeno výše, mezi dobrými mravy a právem existuje jistá paralela, neboť v obou případech se jedná o normativní systémy působící ve společnosti a jako takové oba popisují standardy, které mají být. Dobré mravy, které představují mimoprávní normy společensky uznávaného standardu chování, se však od norem právních liší tím, že nedisponují specifickým sankcionováním a donucovacím (vymáhacím) aparátem.⁵² Právo však dobrým mravům připisuje právní relevanci a v případě, že byla úmyslným porušením dobrých mravů způsobena škoda, je toto jednání v rozporu s dobrými mravy postihováno právní sankcí spočívající v sekundární právní povinnosti škodu nahradit. Takovéto úmyslné jednání v rozporu s dobrými mravy, jímž byla způsobena škoda, tedy můžeme označit za jednání protiprávní,⁵³ jsou-li naplněny i další podmínky stanovené v § 2909 občanského zákoníku.

Nejvyšší soud se k otázce dobrých mravů vyjádřil ve svém rozsudku sp. zn. 33 Odo 236/2005, podle kterého jsou dobré mravy: *„měřítkem etického hodnocení konkrétních situací odpovídajícím obecně uznávaným pravidlům slušnosti, poctivého jednání apod. Dobré mravy*

⁵¹ ŠVESTKA, J. Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku, 1. vydání, Praha, Akademie věd, 1966, str. 82

⁵² SALAČ, J., Rozpor s mravy a jeho důsledky v civilním právu, 2. vydání, Praha, C. H. Beck, 2004, str. 39

⁵³ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek II. Díl třetí: Závazkové právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, str. 463

jsou vykládány jako souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních.“ Tento judikát je konformní s usnesením Ústavního soudu sp. zn. II.ÚS 249/97, podle kterého jsou dobré mravy souhrnem obecně zachovávaných a uznávaných etických zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti. Ústavní soud dále zdůrazňuje, že tento obecný horizont, který spolu s vývojem společnosti rozvíjí i svůj morální obsah v prostoru a času, musí být posuzován z hlediska konkrétního případu také právě v daném čase, na daném místě a ve vzájemném jednání účastníků daného právního vztahu.

2.1.2 Předpoklady odpovědnosti za škodu podle § 2909

Pravidlo obsažené v ustanovení § 2909 občanského zákoníku navazuje na úpravu obsaženou v § 1295 ABGB, což je zřetelné zejména v tom, že na rozdíl od občanského zákoníku z roku 1964 obsahuje ve větě za středníkem doložku upravující důsledky šikanózního výkonu práva, kterým rozumíme takový výkon práva, který je v rozporu s dobrými mravy, neboť primárně sleduje způsobení újmy. Za působnosti předchozí právní úpravy byla tato otázka škody způsobené šikanózním výkonem práva řešena judikaturně, když Nejvyšší soud ve svém rozsudku sp. zn. 25 Cdo 874/2005 ze dne 31. Ledna 2007 konstatoval, že odpovědnost za úmyslné jednání odporující dobrým mravům zahrnuje jak případy právem neupraveného jednání, tak i případy oprávněného výkonu práva, který směřuje k poškození jiného a který je v rozporu s dobrými mravy, ačkoliv neodporuje přímo zákonu a nedosahuje intenzity protiprávnosti. I přes všechny zde popsané změny zůstávají předpoklady odpovědnosti podle § 2909 občanského zákoníku v zásadě totožné s předpoklady odpovědnosti dle § 424 občanského zákoníku z roku 1964, neboť je třeba, aby bylo dáno úmyslné jednání (opomenutí či konání) porušující dobré mravy, vznik škody a příčinná souvislost mezi nimi.

Pro odpovědnost dle § 2909 je určující volní jednání škůdce, které lze objektivně hodnotit jako odporující dobrým mravům. Toto jednání pak může spočívat jak v konání (aktivní činnosti) či opomenutí, pakliže má daná osoba morální povinnost konat. Jako příklad

nemravného jednání uvádí komentářová literatura⁵⁴ zejména vyzrazení tajemství po skončení přátelského vztahu, systematické a bezohledné navádění k porušení platné smlouvy či registrace internetové domény ne za účelem jejího využívání, nýbrž pro způsobení újmy jinému.

Občanský zákoník stanoví, že ke vzniku povinnosti nahradit újmu je potřeba úmyslné zavinění, avšak nestanoví blíže, jestli se má jednat o úmysl přímý či nepřímý. Lze se proto domnívat, že na formě úmyslu nezáleží a postačí i úmysl nepřímý. Ve vztahu ke škodě znamená nepřímý úmysl škůdcovo srozumění či smíření s tím, že může škodu způsobit, úmysl přímý pak předpokládá, že škůdce škodu způsobit chtěl. Tento úmysl se musí vztahovat nejen ke škodě, ale i k jednání a příčinné souvislosti mezi nimi, škůdce však nemusí znát obsah pojmu „dobré mravy“ a uvědomovat si, že jedná nemravně. Plně postačuje, že zná skutečnosti daného případu (zejména co se týče jeho jednání ve vztahu ke konkrétnímu poškozenému), jejichž objektivní zhodnocení pak vede k závěru o rozporu s dobrými mravy.

Na rozdíl od odpovědnosti za škodu způsobenou porušením zákonné povinnosti zde neplatí domněnka nedbalosti stanovená v § 2911 občanského zákoníku, protože odpovědnost za škodu způsobenou porušením dobrých mravů vyžaduje úmyslné zavinění, z čehož vyplývá, že všechny předpoklady této odpovědnosti bude prokazovat poškozený, kterého tíží jak břemeno tvrzení, tak břemeno důkazní.

Občanský zákoník oproti předchozí úpravě zdůrazňuje, že ne každé způsobení újmy zakládá odpovědnost za škodu, naopak je relativně běžné, že výkon práva jedné osoby může být příčinou újmy osoby jiné a tento stav je zcela poprávu. Jako příklad lze uvést například nucený výkon soudního rozhodnutí nebo povolené imise v rámci sousedského práva. Jak jsem však zmínil výše, občanský zákoník nově výslovně zakotvuje důsledky šikanózního výkonu práva v ustanovení o odpovědnosti za škodu způsobenou porušením dobrých mravů. Způsobení škody, které může být důsledkem výkonu práva, však nesmí být jeho primárním cílem, neboť v takovém případě se jedná o zneužití práva ke zlomyslným a nemravným účelům a takovéto zneužití nemůže požívat právní ochrany. Příkladem může být situace, kdy nájemce vypoví nájemní smlouvu krátce po jejím uzavření, aby poškodil pronajímatele, neboť pronajímatel provedl před uzavřením nájemní smlouvy na přání budoucího nájemce nákladné renovace.

⁵⁴ HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI: závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014): komentář. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2014, xxv, s. 1535

Zákaz zneužívání práva a šetření dobrých mravů jsou úzce spojeny, neboť v odborné literatuře je obecně přijímáno,⁵⁵ že dobré mravy představují kritérium toho, zda dochází ke zneužívání práva, a pomáhají při řešení otázky, zda se už oprávněný výkon práva mění v jeho nepřipustné zneužití. Zneužití práva a šikana představují zdánlivý výkon práva, na které dopadá § 8 občanského zákoníku zakazující zjevné zneužití práva. Rozdíl mezi šikanou a prostým zneužitím práva lze spatřovat v tom, že šikana vyžaduje kvalifikovaný úmysl směřující k poškození jiného a rovněž vznik škody, kdežto prosté zneužití práva nemusí ke vzniku škody vést. Typickým příkladem šikanózního jednání je podání žaloby za účelem poškození jiného, a ne za účelem domáhání se svého práva v dobré víře.

Na závěr bych chtěl poznamenat, že podrobněji se jednotlivými předpoklady odpovědnosti a jejich obecným teoretickým vymezením zabývat v následující podkapitole o odpovědnosti za škodu způsobenou porušením zákonné povinnosti, neboť úprava odpovědnosti dle § 2910 je svým významem zásadnější (v praxi více frekventovaná), ačkoliv jsem tuto podkapitolu postavil na první místo, neboť sleduji systematiku občanského zákoníku.

2.2 Odpovědnost za škodu způsobenou porušením zákonné povinnosti

Jak jsem zmínil výše, občanský zákoník představuje významný odklon od naší právní tradice, neboť oproti předchozí právní úpravě již nezakotvuje generální klauzuli⁵⁶ jako základ odpovědnostního práva, nýbrž vymezuje triádu klauzulí (resp. skutkových podstat), které štěpí delikty (*lato sensu*) na porušení dobrých mravů, porušení zákonné povinnosti, které se nově dále dělí na dvě samostatné skutkové podstaty dle charakteru zasažených práv, a porušení povinnosti smluvní. Tato systematická a koncepční změna však působí organicky, poněvadž rozdělení režimu deliktů a smluvní odpovědnosti za škodu bylo nezbytným následkem zrušení úpravy obsažené v obchodním zákoníku a komercializace občanského zákoníku, a rovněž představuje reflexi moderních evropských civilních kodexů.

Výše zmíněné koncepční a systematické změny však dle mého názoru nebudou českému právníkovi dělat zásadnější interpretační a aplikační problémy, neboť rozdělení práva odpovědnosti za škodu na smluvní a deliktů není úplné novum, analogická úprava byla již

⁵⁵ Tamtéž, s. 1536

⁵⁶ Příklady generální klauzule v dřívějších civilních kodexech: § 420 občanského zákoníku z roku 1964, § 337 středního občanského zákoníku, § 1295 ABGB

dříve obsažena v § 373 obchodního zákoníku, ačkoliv se vztahovala pouze na oblast obchodněprávních vztahů, občanský zákoník v podstatě přináší rozšíření působnosti této úpravy na vztahy občanskoprávní. Rovněž úprava odpovědnosti za škodu způsobenou porušením dobrých mravů neprodělala zásadnějších změn.

Naopak úprava odpovědnosti za škodu způsobenou porušením zákonné povinnosti obsažená v § 2910 občanského zákoníku⁵⁷ prodělala oproti předchozí úpravě obsažené v § 420 občanského zákoníku z roku 1964 radikální změnu, která s sebou nese dle mého názoru více otázek než odpovědí. Platná úprava nově dělí režim odpovědnosti za škodu způsobenou porušením zákonné povinnosti dle toho, zda ke škodě došlo zásahem do práv absolutních, nebo porušením ochranné normy. Jako inspirační zdroj výše zmíněného ustanovení byl použit § 823 německého BGB, přičemž důvodová zpráva se k dané problematice stroze vyjadřuje takto: „*Návrh vychází z rozlišení případů, kdy je porušením zákonné povinnosti zasaženo absolutní právo a kdy je zasaženo právo jiné. Toto oddělení se zdůvodňuje povahou dotčených práv: absolutní právo, ať již osobní nebo majetkové, působí vůči každému, zatímco relativní právo působí jen mezi stranami.*“⁵⁸ Na tomto místě je však třeba podotknout, že nedošlo k přesnému opisu zmíněného ustanovení § 823 BGB, což bude mít dalekosáhlé a, domnívám se, nepředvídané následky z hlediska přejímání německé doktríny jakožto interpretační pomůcky, neboť mám za to, že naše litera zákona se díky inovačním zásahům zákonodárce dostává s německou doktrínou do značného rozporu.

Díky výše popsanému rozdělení na dvě samostatné skutkové podstaty podle povahy zasažených práv tedy nově rozlišujeme tři základní skutkové podstaty tvořící pilíře deliktního práva (*stricto sensu*), a to úmyslné porušení dobrých mravů (§ 2909 občanského zákoníku), zaviněný zásah do absolutního práva (věta první § 2910 občanského zákoníku) a zaviněný zásah do jiného práva poškozeného resp. zaviněné porušení ochranného účelu normy (věta druhá § 2910 občanského zákoníku).

Naše dosavadní právní doktrína a judikatura vybudovaná na základě § 420 občanského zákoníku z roku 1964 vyvozuje, že ke vzniku odpovědnosti za škodu je třeba protiprávní jednání škůdce (neboli protiprávní čin), které spočívá v porušení zákonem stanovené povinnosti, vznik škody, příčinná souvislost mezi protiprávním činem a škodou a konečně

⁵⁷ § 2910 občanského zákoníku stanoví: „*Škůdce, který vlastním zaviněním poruší povinnost stanovenou zákonem a zasáhne tak do absolutního práva poškozeného, nahradí poškozenému, co tím způsobil. Povinnost k náhradě vznikne i škůdci, který zasáhne do jiného práva poškozeného zaviněným porušením zákonné povinnosti stanovené na ochranu takového práva.*“

⁵⁸ ELIÁŠ, K. a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 1028 a násl.

zavinění. Nově stanovené předpoklady vyjádřené ve skutkových podstatách obsažených v § 2910 občanského zákoníku, kterými jsou zásah do absolutního či jiného práva poškozeného a v případě druhé zmíněné skutkové podstaty ještě porušení účelu ochranné normy, představují zvláštní druhy protiprávního jednání, avšak v zájmu přehlednosti se jimi nebudu zabývat v podkapitole týkající se protiprávního jednání, ale budu jim v následujícím výkladu o jednotlivých předpokladech vzniku odpovědnosti za škodu způsobenou porušením zákonné povinnosti věnovat samostatnou podkapitolu.

2.2.1 Protiprávní jednání

Obecně rozlišujeme dva druhy jednání, a to konání (neboli komisivní čin), které spočívá v aktivní lidské činnosti, a opomenutí (omisivní čin), kterým rozumíme pasivní zdržení se konání. Toto rozlišování není samoučelné, neboť v případě opomenutí je pro jeho právní relevanci nezbytné zkoumat, zdali mu předcházela povinnost konat, protože jen v takovém případě je opomenutí stavěno naroveň konání. Konání je záměrné, vůli ovladatelné lidské chování, které člověku právě jako jeho projev vůle můžeme přičítat. Pokud však vůle chybí, jak je tomu například u reflexních pohybů či pohybů ve spánku nebo při použití fyzického donucení (*vis absoluta*, např. shození ze schodů a způsobení škody třetí osobě pádem), nejedná se o konání, a případná škoda není proto přičitatelná. Pro opomenutí není rozhodné, jak byla právní povinnost konat založena. Tato povinnost může zejména vyplývat ze zákona, smlouvy, rozhodnutí orgánu veřejné správy či z předchozího protiprávního činu.

V zásadě rozlišujeme dvě teorie dovozování protiprávnosti, a to teorii protiprávnosti v jednání a teorii protiprávnosti v účinku (jinak též teorie následků), přičemž jejich odlišujícím kritériem je okamžik vzniku protiprávnosti.⁵⁹ Zatímco teorie protiprávnosti v jednání vyvozuje protiprávnost již ze samotného aktu porušení právní normy bez ohledu na následek tohoto porušení, teorie následků vychází z toho, že jednání je protiprávní, pakliže jeho následek je v rozporu s právem. V českém právním prostředí tradičně vycházíme z teorie jednání, na čemž nic nemění ani nová úprava obsažená v občanském zákoníku, což je zvláště patrné na tom, že § 2910 výslovně vztahuje vznik povinnosti k náhradě škody na porušení povinnosti stanovené zákonem („*Škůdce, který vlastním zaviněním poruší povinnost stanovenou zákonem...*“).

⁵⁹ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI.* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer a.s., 2014, s. 929

V souladu s výše popsanou teorií dovedla česká právní doktrína, že protiprávnost jednání spočívá v rozporu tohoto jednání fyzické či právnické osoby s objektivním právem jako jednotným celkem.⁶⁰ O rozpor jednání fyzické či právnické osoby s objektivním právem jde nejen tehdy, když toto jednání porušuje danou právní normu přímo (*contra legem*), ale také v případě, že jednání obchází účel právní normy obchází (*in fraudem legis*).⁶¹

Protiprávnost chápeme jako objektivní předpoklad odpovědnosti za škodu, neboť určité jednání je protiprávní, přiči-li se objektivně stanovenému příkazu či zákazu chránícímu určitý právní statek. Tyto právní příkazy a zákazy se nacházejí napříč celým právním řádem, nejsou předmětem pouze občanského práva, ale naopak je jich celá řada obsažena v odvětvích práva veřejného (zejména trestního). Nutno také podotknout, že se musí jednat o právní příkaz či zákaz vyplývající z právního předpisu, a ne ze smlouvy, ačkoliv tato působí *inter partes* jako *lex contractus*, neboť takový případ bychom museli subsumovat pod ustanovení § 2913 občanského zákoníku upravující smluvní odpovědnost za škodu. Ačkoliv § 2910 občanského zákoníku hovoří pouze o povinnosti stanovené zákonem, je zde nutno použít extenzivní výklad výrazu „zákon“ ve smyslu právního předpisu, který však bude na základě ústavního požadavku obsaženého v čl. 4 Listiny základních práv a svobod ukládat povinnosti toliko na základě zákona a v jeho mezích. Jak jsem naznačil výše, protiprávnost dle § 2910 může spočívat jak v protiprávnosti jednání zasahujícího do absolutního práva, tak v protiprávnosti zasahující do práva jiného, pakliže dojde k porušení ochranné normy.

Protiprávnost jakožto objektivní kategorie je nezávislá na zavinění, neboť protiprávní jednání může být jak zaviněné tak nezaviněné. V tomto se naše právo odlišuje od chápání protiprávnosti a zavinění v oblasti francouzského práva, které chápe zavinění - *faute* jako spojení obou kategorií.⁶² Je nezbytné podotknout, že protiprávnost se na rozdíl od zavinění nepresumuje a poškozený ji bude vždy muset prokázat u soudu, tzn. bude muset unést břemeno tvrzení a břemeno důkazní.

Protiprávní jednání je nutně v rozporu s objektivním právem, nikdy nemůže být objektivním právem dovolené či dokonce přikázané. To platí i v případě, kdy se dovolenou činností zasahuje do práv a oprávněných zájmů fyzických či právnických osob. Protiprávnost určitého jednání může být toliko zdánlivá, pokud k tomuto jednání došlo za okolností

⁶⁰ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 25 Cdo 972/2003 ze dne 14. dubna 2004 či 25 Cdo 1094/2001 ze dne 28. ledna 2003

⁶¹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek II. Díl třetí: Závazkové právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, str. 385 a násl

⁶² PELIKÁNOVÁ, I. Odpovědnost za škodu: trendy a otázky, malý náhled do osnovy nového občanského zákoníku. Bulletin advokacie, 2011, 3, s. 18

vylučujících protiprávnost, kterými rozumíme takové okolnosti, které aprobují jednání, jež by bylo za jiných okolností právem zakázáno, přičemž je na škůdci, aby u soudu existenci těchto okolností prokázal. Mezi okolnosti vylučující protiprávnost řadíme zejména plnění zákonné povinnosti, výkon subjektivního práva, svolení poškozeného, svépomoc, jednání v nutné obraně, jednání v krajní nouzi či přípustné riziko.

Plnění zákonné povinnosti zahrnuje případy, kdy určitá osoba způsobí jinému újmu v souvislosti s plněním zákonné povinnosti. Toto způsobení újmy však musí být v souladu s účelem dané zákonné povinnosti a musí k němu dojít zákonem stanoveným způsobem. Typickým příkladem bude plnění služební povinnosti, kdy nositel veřejné moci zasáhne do právních statků soukromého subjektu v důsledku uplatnění svých pravomocí.

Výkon subjektivního práva vylučuje protiprávnost, neboť platí zásada *neminem leadit qui iure suo utitur*.⁶³ Každý subjekt, jemuž určité právo náleží, je oprávněn toto právo vykonávat v souladu se zákonem a v jeho mezích za účelem dosažení zákonem sledovaného cíle. Tento výkon nesmí zasahovat bezdůvodně do práv a oprávněných zájmu jiných, jinak zde hrozí nebezpečí, že se bude jednat o nedovolené zneužití práva, tedy výkon zdánlivý. Za zvláštní případ výkonu práva lze považovat i oprávněné použití zbraně příslušníkem ozbrojeného bezpečnostního sboru.

Další římskoprávní zásada, která je relevantní z hlediska okolností vylučujících protiprávnost, je *volenti non fit iniuria*.⁶⁴ Tato zásada má však své jasné meze dané významem právního statku, do něhož má být se souhlasem poškozeného zasaženo. Svolení poškozeného zakládá okolnost vylučující protiprávnost pouze v tom případě, že byl zasažen právní statek, k jehož zásahu mohl poškozený právně relevantně svolit (například je vyloučeno dát souhlas ke svému usmrcení). Svolení navíc musí být jakožto právní jednání učiněno svobodně, informovaně, osobou k tomu způsobitou a navíc musí být uděleno ještě před jednáním vedoucím ke vzniku škody, popřípadě zároveň s ním. Jen výjimečně k němu může dojít ex post.

Rovněž svépomocné jednání nemá charakter protiprávního činu, pokud k němu došlo za podmínek stanovených v § 14 občanského zákoníku, zejména je-li zřejmé, že by zásah veřejné moci přišel pozdě a svépomoc je přiměřená.

⁶³ Nikomu neškodí ten, kdo vykonává svoje právo.

⁶⁴ Tomu, kdo souhlasí, se neděje újma.

Občanský zákoník nově obsahuje explicitní úpravu jednání v nutné obraně (§ 2905) a krajní nouzi (§ 2906). Nutná obrana předpokládá trvající nebo bezprostředně hrozící protiprávní útok, při jehož odvracení od sebe či jiného dojde ke způsobení újmy útočníkovi. Tato újma nemusí být nahrazena, ledaže byla obrana zcela zjevně nepřiměřená nebo újma, která hrozila napadenému, byla vzhledem k jeho poměrům jen nepatrná. Krajní nouze je pak situace, při níž někdo odvrací od sebe či jiného přímo hrozící nebezpečí újmy (nikoliv však útok, kterým rozumíme úmyslnou lidskou činnost), jež není povinen snášet a nejedná se o nebezpečí, které jednající sám vyvolal.⁶⁵ Pokud jednající způsobí při odvracení nebezpečí újmu jinému, není povinen ji nahradit, ledaže bylo za daných okolností možné újmu odvrátit jinak (podmínka subsidiarity) a nebo byla odvracením nebezpečí způsobena újma stejně závažná nebo ještě závažnější než ta, která hrozila.

2.2.2 Zásah do absolutního práva poškozeného (první skutková podstata)

Jak jsem naznačil výše, občanský zákoník nově po vzoru § 823 BGB obsahuje třídu deliktních klauzulí, a to úmyslné porušení dobrých mravů (§ 2909 občanského zákoníku), zásah do absolutního práva (první skutková podstata obsažená v § 2910) a porušení ochranné normy (druhá skutková podstata obsažená v § 2910). Tato nová úprava bude českému právníkovi neznalému německého deliktního práva a doktríny bude činit značné interpretační problémy, neboť účel tohoto dualismu dvou samostatných skutkových podstat obsažených v § 2910 je ze zákonného textu jen velice těžko zjištělný a není zakořeněný v české právní nauce, proto působí značně cizorodě. Je nutné se proto nejprve krátce zabývat tím, jakou roli hraje v německém deliktním právu dělení režimu odpovědnosti za škodu podle toho, zda došlo k zásahu do absolutního práva či právem chráněného statku (§ 823 odst. 1 BGB), nebo zda došlo k porušení ochranné normy (§ 823 odst. 2 BGB).

První kritérium, odlišující obě deliktní klauzule, vyvěrá právě z povahy zasažených absolutních práv, neboť absolutní práva se vyznačují tím, že působí *erga omnes* a odpovídá jim povinnost ostatních do těchto práv nezasahovat. Již z povahy věci jsou proto práva absolutní ve srovnání s právy relativními více očividná a snadněji rozpoznatelná pro potenciálního škůdce, který může snadněji předpokládat možné způsobení škody zasažením

⁶⁵ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek II. Díl třetí: Závazkové právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, str. 395

těchto práv.⁶⁶ Německá doktrína, kterou se zákonodárce inspiroval, proto vychází v případě úmyslného přímého komisivního zásahu do absolutních práv z teorie protiprávnosti v účinku, dle které samotný zásah do těchto práv vyvolává protiprávnost jednání. V ostatních případech vychází německá právní nauka stejně jako nauka česká z teorie protiprávnosti v jednání, tedy že protiprávnost se odvozuje z lidského jednání, pokud je v rozporu objektivním právem. Teorie protiprávnosti v účinku zdůrazňuje důležitost absolutních práv ve společnosti, jejichž zasažení je dostačující k učinění závěru o protiprávnosti jednání, a nemusíme proto dále zkoumat, zda samotné jednání škůdce bylo v rozporu s určitou právní normou. Tento přístup má významný praktický dopad pro důkazní postavení poškozeného v případném právním sporu před soudem. Pro poškozeného je mnohem jednodušší u soudu dokázat, že bylo zasaženo jeho absolutní právo, než dokazovat, že škůdce jednal protiprávně, což předpokládá doložení konkrétní normy, jež byla jednáním škůdce porušena. Toto zvýhodnění postavení poškozeného se jeví o to příhodnější, když si uvědomíme, že občanský zákoník nepřejal velkoryse formulovanou obecnou prevenční povinnost obsaženou v § 415 občanského zákoníku z roku 1964, která usnadňovala postavení poškozených, pokud nemohli dohledat konkrétnější právní normu, kterou škůdce svým jednáním porušil. Ani německá právní doktrína však neuplatňuje teorii protiprávnosti v účinku neomezeně, naopak se omezuje na případy přímého komisivního a úmyslného zásahu do absolutních práv, zatímco v případě zásahů omisivních či nedbalostních se uplatňuje teorie protiprávnosti v jednání, neboť lépe odpovídá povaze objektivního práva jakožto řádu pravidel regulujícího chování osob. Tyto osoby pak nemohou *ex ante* posuzovat protiprávnost svého jednání dle jeho následku, který ještě nenastal. Naopak osoby se řídí závaznými právními pravidly, na jejichž základě by mělo být předem jasné, které jednání je po právu a které je s ním v rozporu, a nemělo by docházet k tomu, že se na protiprávnost ukazuje až zpětně podle způsobeného následku.

Z textu první věty § 2910 občanského zákoníku je na první pohled patrné, že zákonodárce nezvolil věrný přepis ustanovení § 823 BGB. Pomineme-li rozdíl v demonstrativním výčtu absolutních práv resp. právních statků chráněných citovaným ustanovením BGB, oproti kterému zvolil český zákonodárce obecný pojem absolutních práv, nejzásadnější rozpor obou úprav spočívá v tom, že § 2910 občanského zákoníku obsahuje nad rámec německé předlohy rozporuplnou podmínku protiprávnosti, která je patrná ze spojení „*porušení povinnosti stanovené zákonem*“. Zákonodárce patrně vložil tuto podmínku do textu zákona ve snaze

⁶⁶ HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI: závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014): komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2014, xxv, s. 1546

zdůraznit rozdíl oproti úpravě smluvní odpovědnosti za škodu obsažené v § 2913 občanského zákoníku, čímž se paradoxně přiblížil formulaci dřívějšího § 420 občanského zákoníku z roku 1964. Tato podmínka porušení povinnosti stanovené zákonem, kterou v německé delikt ní klauzuli nenajdeme, se staví do příkrého rozporu s teorií protiprávnosti v účinku, ke které dospěla německá doktrína.⁶⁷

Neodvážím se spekulovat, zda se jedná o legislativní přehlédnutí či nedomyšlení důsledků tohoto pozměněného přepisu německého vzoru, je však patrné, že tato negace teorie protiprávnosti v účinku povede ke zhoršení postavení poškozeného, neboť ten bude oproti předchozí úpravě obsažené v občanském zákoníku z roku 1964 u soudu dokazovat nejen porušení povinnosti zákonem, ale nově i zásah do jeho absolutního práva. Což mě přivádí k otázce, jaké výhody tedy mají plynout z opuštění naší právní tradice a implementování německého vzoru? Zákonodárce směřuje v ustanovení § 2910 přístupy obou jurisdikcí, když požaduje, aby byla naplněna jak podmínka zásahu do absolutního práva, tak podmínka porušení zákonné povinnosti, a stírá rozdíly mezi skutkovou podstatou obsaženou ve větě první a skutkovou podstatou obsaženou ve větě druhé (porušení ochranné normy). Pelikánová v jiném kontextu učinila příhodnou poznámku, kterou lze vztáhnout na námi rozebíraný případ: *„Uvedený příklad ilustruje obecnější problém osnovy našeho nového OZ. Skoro se zdá, že je jakýmsi naším národním zvykem osekávat ustanovení přebíraná odjinud, redukovat převzaté prameny zpravidla velmi voluntaristicky a zdaleka ne dost promyšleně. Už mnohokrát se nám v posledních dvaceti letech tato problematická legislativní metoda suverenní selekce vymstila.“*⁶⁸

Německá předloha obsahuje demonstrativní výčet absolutních práv a právně chráněných statků, které spadají do věcné působnosti § 823 BGB. Konkrétně uvádí život, tělo (ve smyslu tělesné integrity), zdraví, svobodu (ve smyslu svobody pohybu), vlastnictví a jiná práva, mezi které judikatura řadí například právo na zřízený a vykonávaný podnik. Český zákonodárce upustil od výčtu a nahradil výše zmíněné právní statky zastřešujícím pojmem „absolutní práva“, aniž by je blíže specifikoval. Mezi absolutní práva řadíme především práva osobnostní (právo na život, na tělesnou a duševní integritu, na čest, na jméno apod.), práva věcná (právo vlastnické, věcná práva k cizím věcem atd.) či práva k nehmotným statkům

⁶⁷ JANOUŠKOVÁ, A. Čistě majetková újma / reiner Vermögensschaden / pure economic loss a její náhrada v novém civilním právu. In: Výjezd ní workshop z obchodního práva. Obchodní právo v roce II. 10. – 12. dubna 2015. Dostupné na: <http://www.prf.cuni.cz/anezka-janouskova-1404050706.html>

⁶⁸ PELIKÁNOVÁ, I. Odpovědnost za škodu: trendy a otázky, malý náhled do osnovy nového občanského zákoníku. Bulletin advokacie, č. 3/2011, s. 20

(zejména právo autorské, právo k patentu nebo ochranné známce). Obecně se jedná o práva, která působí vůči všem, je dán numerus clausus těchto práv a jejich úprava je kogentní. V odborné literatuře byl však vysloven i názor, že za absolutní práva zmiňovaná v § 2910 občanského zákoníku je třeba považovat pouze ta, které vyjmenovává § 2900 občanského zákoníku, což jsou svoboda, život, zdraví a vlastnictví.⁶⁹ Zákodárce zřejmě použitím obecného pojmu absolutních práv otevřel široký prostor soudní judikatuře, neboť paleta zásahů do absolutních práv je velmi různorodá. Typický zásah do osobnostních práv představuje ublížení na zdraví či zásah do cti skrze šíření nepravdivých informací. Pro definování zásahu do vlastnictví je třeba vyjít z pravidla obsaženého v § 1012 občanského zákoníku, které vyjmenovává jednotlivá oprávnění vlastníka, jež tvoří obsah vlastnického práva.

Než přejdu k výkladu ochranných norem, je třeba ještě nastínit druhé kritérium odlišující obě delikt ní klauzule převzaté z německého práva do § 2910 občanského zákoníku, a tím je rozsah hrazených škod. Ze zákonného textu to není patrné, ale zásadním institutem, který zakládá podstatný rozdíl mezi oběma delikt ními skutkovými podstatami v § 2910, je tzv. čistá (nebo také prostá) ekonomická újma (*pure economic loss, reiner Vermögensschaden*), která se jakoby tiše dostala do našeho právního řádu spolu s delikt ními klauzulemi inspirovanými v BGB. Problematika čistých ekonomických škod přesahuje svou komplexností možnosti této práce, proto se omezím pouze na jednu definici a několik příkladů, ačkoliv právní nauka není natolik sjednocená, jak by se z mého zjednodušení mohlo zdát.

Čistou majetkovou škodou rozumíme škodu, která byla způsobena, aniž by bylo zasaženo do absolutního práva nebo jiného právem chráněného statku poškozeného. Podstatou takto vymezené čisté ekonomické újmy je tedy skutečnost, že celková hodnota majetku poškozeného se sníží, aniž by byl poškozen či jinak zasažen jeho zdravotní stav, vlastnictví nebo jeho jiný právem chráněný statek. Čistou ekonomickou újmu musíme odlišit od následných ekonomických újem, kterým v našem právním prostředí odpovídá zejména ušlý zisk, neboť následné ekonomické újmy zahrnují ztráty, které vznikly v souvislosti se zásahem do absolutního práva.⁷⁰ Jako typický příklad čisté majetkové újmy uvádí komentářová literatura přerušení elektrického vedení z důvodu výkopových prací, v jehož důsledku nemůže

⁶⁹ PIPKOVÁ, J. Ochranný účel normy a jeho význam pro vymezení rozsahu odpovědnosti za škodu (k §2910 NOZ). Právník, č. 9/ 2013, s. 869-882

⁷⁰ JANOUŠKOVÁ, A. Čistě majetková újma / reiner Vermögensschaden / pure economic loss a její náhrada v novém civilním právu. In: Výjezd ní workshop z obchodního práva. Obchodní právo v roce II. 10. – 12. dubna 2015. Dostupné na: <http://www.prf.cuni.cz/anezka-janouskova-1404050706.html>

závod provádět výrobní činnost, jako další často citovaný případ lze uvést dopravní nehodu vyvolanou zácpou na pozemní komunikaci, v níž uvízne podnikatel, v důsledku čehož zmešká uzavření obchodu. V důsledku toho, že čistá majetková újma je vyloučena, pokud došlo k zásahu do absolutního práva, nahrazuje se pouze na základě ustanovení o porušení ochranné normy (druhá věta § 2910), úmyslném porušení dobrých mravů (§ 2909) nebo porušení smluvní povinnosti (§ 2913).

Přestože čistá ekonomická újma dosud unikala pozornosti velké části české civilistiky, fakticky se tyto újmy zahrnovaly do rámce ušlého zisku, popřípadě též byly zahrnovány v úvahách soudů o adekvátní příčinné souvislosti (a předvídatelnosti škod).⁷¹ Nejvyšší soud například judikoval následující: *„znemožnil-li totiž žalovaný zaviněným poškozením vozidla žalobci, aby se dostavil k jednání nezbytnému k uzavření smluv, odpovídá i za ušlý zisk, pokud vznikl absencí žalobce u obchodního jednání... okolnost, že žalovaný zároveň odpovídá za škodu na vozidle žalobce, nevylučuje příčinnou souvislost mezi porušením právní povinnosti ústícím v poškození vozu, jímž cestoval žalobce k obchodnímu jednání, a škodou, která žalobci v podobě ušlého zisku vznikla tím, že nedošlo k uzavření smluv, z nichž mu měl vzniknout prospěch.“*⁷² Ačkoliv v tomto konkrétním případě došlo k poškození vozidla žalobce, a tedy k zásahu do jeho absolutního práva (a jedná se tedy o ušlý zisk a nikoliv čistou majetkovou újmu), domnívám se, že navzdory tomu je tento judikát relevantní, neboť si lze představit situaci, kdy by například škůdce zamezil výjezdu poškozeného z garáže, který by v návaznosti na to zmeškal obchodní schůzku, aniž by fakticky došlo k zásahu do jeho absolutního práva (poškození automobilu).

2.2.3 Porušení ochranné normy (druhá skutková podstata)

Podle druhé věty § 2910 odpovídá za škodu i ten, kdo zasáhne do jiného práva porušením zákonné povinnosti stanovené na ochranu takového práva. Český zákonodárce stejně jako v případě předchozí skutkové podstaty, a dle mého názoru opět nedomyšleně, nepřistoupil k věrnému opisu § 823 odst. 2 BGB, nýbrž zvolil své inovativní řešení. Oproti německé předloze obsahuje ustanovení § 2910 formulaci *„kdo zasáhne do jiného práva“*, přičemž za toto jiné právo nelze v kontextu výše uvedené skutkové podstaty (zásah do absolutního práva)

⁷¹ HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI: závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014): komentář. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2014, xxv, s. 1547

⁷² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 25 Cdo 1946/2000 ze dne 24. května 2001

považovat při použití gramatického výkladu nic jiného, než právo relativní (působící *inter partes*).

Tato formulace je však nesprávná a pokud nedojde k její legislativní změně, bude muset být výkladově překlenuta. Vztah obou skutkových podstat totiž není vztahem exkluzivním, kdy jedna chrání před zásahem do práv absolutních a druhá do práv relativních. Takový výklad by byl absurdní, neboť zásahy do práv relativních budou primárně řešeny v rámci smluvní odpovědnosti za škodu (§ 2913 občanského zákoníku). Smyslem pravidla obsaženého ve druhé větě, s ohledem na jeho inspirační zdroj, je psokytovat ochranu jakýmkoliv právům, tj. právům absolutním či jiným. Využití této klauzule přichází v úvahu především v situacích, kdy zásah do absolutního práva toliko hrozí či došlo-li ke vzniku čisté ekonomické újmy, která nemůže být hrazena na základě předchozí skutkové podstaty.⁷³ V případě, že již k zásahu do absolutního práva došlo, bude poškozený typicky volit postup dle klauzule obsažené v první větě § 2910 občanského zákoníku, neboť volí cestu nejmenšího odporu. Naplnění podmínek porušení ochranné normy je pro poškozeného složitější prokázat (viz níže). Podmínku zásahu do jiného práva bychom tedy na základě teleologického a komparativního výkladu měli opomíjet⁷⁴ a k aplikaci tohoto pravidla přistoupit vždy, dojde-li k zaviněnému porušení právní normy, jež slouží k ochraně určitého práva. Druhá skutková podstata tedy není ve vztahu k té první exkluzivní, avšak oproti ní umožňuje náhradu čisté majetkové újmy, umožňuje odškodnit i jinou ztrátu než na absolutním právu a lze aplikovat i v případě ohrožení absolutního práva, kdy je porušena ochranná norma, ale ještě nedošlo k samotnému zásahu.

Mezi znaky této skutkové podstaty patří mimo výše kritizovaného zásahu do jiného práva hlavně zaviněné porušení zákonné povinnosti stanovené na ochranu takového práva. Jinými slovy, obecná protiprávnost je dána, je-li porušena právní norma, jež je zaměřena na ochranu před vznikem určité újmy, aniž by byl nutný zásah do absolutního práva.⁷⁵ Je nutno poznamenat, že porušení zákonné normy je třeba vykládat ve smyslu normy obsažené v jakémkoliv právním předpise, jinak by došlo k neúměrnému omezení nároků na náhradu škody. Tyto normy, jejichž porušení je nezbytné pro naplnění skutkové podstaty, se vyznačují

⁷³ JANOŠKOVÁ, A. Čistě majetková újma / reiner Vermögensschaden / pure economic loss a její náhrada v novém civilním právu. In: Výjezdni workshop z obchodního práva. Obchodní právo v roce II. 10. – 12. dubna 2015. Dostupné na: <http://www.prf.cuni.cz/anezka-janouskova-1404050706.html>

⁷⁴ § 2 odst. 2 občanského zákoníku zní: „Zákonnému ustanovení nelze přikládat jiný význam, než jaký plyne z vlastního smyslu slov v jejich vzájemné souvislosti a z jasného úmyslu zákonodárce; nikdo se však nesmí dovolávat slov právního předpisu proti jeho smyslu.“

⁷⁵ HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI: závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014): komentář. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2014, xxv, s. 1548

tzv. ochranným účelem, který vymezuje přičitatelnost škody jejímu původci a plní stejnou funkci jako třeba teorie adekvátní příčinné souvislosti.⁷⁶

Ochranný účel normy v zásadě vymezuje škody, kterým se daná norma snaží zabránit a za které se v případě jejího porušení odpovídá. Porušení právní normy zakládá odpovědnost za škodu pouze v případě, že poškozený spadá do okruhu osob, na jejichž ochranu je norma zaměřena (osobní ochranná působnost normy), způsobená újma musí být takového takového druhu, jakému má daná norma zabránit (věcná ochranná působnost normy), a konečně k újmě musí dojít takovým způsobem, kterému chce právní norma čelit (modální ochranná působnost normy). Nahraditelné jsou tedy pouze ty škody, které spadají do ochranné působnosti normy.

Vzhledem k tomu, že doktrína ochranného účelu normy v zásadě slouží k vymezení přičitatelnosti škod a plní tedy obdobnou roli, jako v našem právním prostředí doposud plnila adekvátní příčinná souvislost, nabízí se otázka, zdali byl tento revoluční krok v oblasti našeho deliktního práva nutný a zdali by nebylo příhodnější zvolit spíše evoluční vývoj a zapracovat do zákonného textu podrobnější úpravu příčinné souvislosti, která v občanském zákoníku chybí. Nehodlám marginalizovat význam čisté ekonomické újmy, neboť i rakouská judikatura tento koncept převzala, ač úprava obsažená v ABGB je založena na jedné generální klauzuli stejně, jak tomu bylo u nás před přijetím občanského zákoníku, a přijetí německé doktríny týkající se tohoto institutu do našeho právního prostředí je tedy nepochybně krokem vpřed. Nedomnívám se ovšem, že přijetí klauzulí inspirovaných úpravou BGB zvláště v podobě, v jaké to učinil český zákonodárce, byl správný postup. Naše tradiční úprava mohla být dle mého názoru rozpracována a doplněna o detailnější úpravu příčinné souvislosti, přičemž čistá ekonomická újma mohla být nadále hrazena v rámci ušlého zisku. Tento přístup by nečinil takové výkladové a aplikační problémy, jako umělé implantování německé právní doktríny prostřednictvím zákonného textu, který očividně nedosahuje potřebné kvality.

2.2.4 Škoda

Dalším předpokladem ke vzniku odpovědnosti za škodu, který následuje po protiprávním jednání, je právě způsobení škody. Občanský zákoník na rozdíl od předchozí právní úpravy vymezuje škodu v ustanovení § 2894, dle kterého škodou rozumíme újmu na jmění. Z § 2592

⁷⁶ PIPKOVÁ, J. Ochranný účel normy a jeho význam pro vymezení rozsahu odpovědnosti za škodu (k §2910 NOZ). Právník, č. 9/ 2013, s. 869

pak jasně vyplývá, že se hradí skutečná škoda (*damnum emergens*) a ušlý zisk (*lucrum cessans*), přičemž tento přístup se neodchyluje od dosavadního pojetí, a proto lze mít za to, že závěry dosavadní právní nauky a judikatury budou i nadále až na výjimky platné. Nově však bude v případě porušení ochranné normy dle § 2910 občanského zákoníku korigován rozsah škod pomocí ochranného účelu normy, a ne adekvátní příčinné souvislosti.⁷⁷

Škodu lze tedy vymežit jako každou majetkovou (materiální) újmu (ztrátu), kterou lze objektivně vyjádřit (vyčíslit) obecným ekvivalentem hodnoty, tj. penězi.⁷⁸ Občanský zákoník nezahrnuje do pojmu škody nemajetkovou újmu, ačkoliv rozšířil počet případů, ve kterých se nemajetková újma nahrazuje. Skutečná škoda, jakožto majetková újma vyjádřitelná penězi, spočívá ve snížení, ztrátě, zmenšení či jiném znehodnocení již existujícího majetku poškozeného (jakožto souhrnu všeho, co dané osobě patří) nebo navýšení jeho dluhů (jměním totiž rozumíme souhrnu majetku a dluhů dané osoby). Z rozhodovací činnosti obecných soudů jakož i ústavního soudu plyne, že vzniklou škodu představují nejen majetkové hodnoty, které již byly poškozeným vynaloženy, ale i ty, které je ještě třeba vynaložit pro uvedení věci v předešlý stav. Ústavní soud České republiky se k této problematice vyjádřil následovně: „*Je-li za škodu považována újma, která nastala v majetkové sféře poškozeného, a její výše je dána rozdílem mezi majetkovým stavem poškozeného před a po poškození, musí i rozsah náhrady škody zohlednit výši všech nutných prostředků, které byl poškozený nucen vynaložit k obnovení původního majetkového stavu, v daném případě k opravě vozidla tak, aby bylo z technického hlediska stejně provozuschopné jako před škodnou událostí. Pokud obnovení původního majetkového stavu není možné jinak než za použití nových náhradních dílů, oprava byla provedena účelně a směřovala jen k odstranění následků škodné události, nelze přenášet povinnost k úhradě nákladů na uvedení věci do původního stavu na poškozeného a neodůvodněně jej znevýhodňovat oproti škůdci.*“⁷⁹

Ušlým ziskem rozumíme majetkovou újmu vyjádřitelnou v penězích, jejíž podstata spočívá v tom, že v důsledku protiprávního jednání nedošlo k důvodně (a doložitelně) očekávanému rozmnožení majetku poškozeného. Toto zvětšení majetku mohl poškozený očekávat vzhledem k obvyklému chodu věcí. Konečně vztah ušlého zisku a skutečné škody není vztahem podmíněným. Poškozenému sice mohou vzniknout oba druhy

⁷⁷ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha, Wolters Kluwer a.s., 2014, s. 933

⁷⁸ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek II. Díl třetí: Závazkové právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, str. 399

⁷⁹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. března 2008, sp. zn. II. ÚS 2221/07

škod zároveň, ale i přesto jsou na sobě nezávislé, takže existence jedné z nich není podmínkou vzniku druhé.

2.2.5 Příčinná souvislost

V předchozích podkapitolách jsme izolovali příčinu (protiprávní jednání) a následek (škodu) a nadále se budeme zabývat jejich vzájemným vztahem, tedy příčinnou souvislostí (neboli kauzálním nexem), neboť dalším nezbytným předpokladem pro vznik odpovědnosti za škodu v občanském právu je skutečnost, že mezi protiprávním jednáním na straně jedné a škodě na straně druhé existoval příčinný vztah. Příčinná souvislost představuje objektivní kritérium odpovědnosti za škodu, které nesmíme zaměňovat se zaviněním, jež je kritériem subjektivním. Příčinnou souvislost, stejně jako protiprávní jednání a vznik škody prokazuje o soudu poškozený, přičemž nepostačuje pouhá pravděpodobnost nebo domněnka její existence.

V praxi je mnohdy obtížné určit jednotlivé příčiny škody a míru, kterou ke škodě přispěly, neboť tyto příčiny se často mohou navzájem podmiňovat, přičemž škoda by nevznikla jinak než jako důsledek celého komplexu těchto příčin. Z hlediska občanskoprávní odpovědnosti za škodu je nezbytné identifikovat příčiny právně relevantní, tzn. příčiny spočívající v porušení určité právní normy, jež vedly ke vzniku právně relevantního následku – škody. Soud tedy musí z univerzálního kauzálního komplexu časově následujících příčin izolovat nikoliv všechny fyzikální a přírodovědné příčiny škody, nýbrž jen příčiny spočívající v porušení práva, a dále určit jejich význam pro vznik škodného následku, tedy zda by škoda vznikla (nebo zda by vznikla ve výši, v jaké vznikla), i pokud by k danému protiprávním jednání nedošlo. V případě, že soud zjistí dvě či více právně relevantní příčiny vzniklé škody, které jsou přičitatelné dvou či více osobám, musí odstupňovat jejich význam pro způsobení škodného následku (tzv. gradace příčinné souvislosti).⁸⁰

Občanský zákoník až na jedinou výjimku⁸¹ úpravu příčinné souvislosti neobsahuje, a proto její objasnění, stejně jako za účinnosti předchozí právní úpravy, zůstává na občanskoprávní teorii a praxi, v jejichž rámci se vyvinuly dvě základní teorie příčinné

⁸⁰ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek II. Díl třetí: Závazkové právo. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, str. 406 a násl

⁸¹ Ustanovení § 2915 se zabývá současným působením více podmínek vzniku škody (multikauzální újmy), avšak nejedná se o úpravu komplexní, neboť zmiňuje pouze tzv. alternativní kauzalitu, kdy každá z více podmínek, jež působí nezávislé na sobě, mohla vést ke vzniku škody.

souvislosti, a to teorie podmínky (*conditio sine qua non*) a teorie adekvátní příčinné souvislosti.

Teorie podmínky (někdy též nazývaná teorie ekvivalence podmínek) je založena na postulátu, že mezi protiprávním jednáním a škodným následkem existuje příčinná souvislost tehdy, jestliže by škoda bez protiprávního jednání nenastala (*conditio sine qua non*). Ústavní soud shrnul teorii podmínky takto: „*Je všeobecně uznáváno, že o vztah příčinné souvislosti mezi protiprávním úkonem (resp. právně relevantní škodnou událostí) a škodou jde v situacích, vznikla-li škoda následkem protiprávního úkonu, což znamená, že protiprávní úkon a škoda jsou ve vzájemném poměru příčiny a následku.*“⁸² V případě kumulace příčin (protiprávních jednání) tato teorie vychází z toho, že všechny podmínky jsou si rovny, pokud by bez žádné z nich škoda nenastala. Tato teorie však potřebuje být korigována teorií adekvátní příčinné souvislosti, neboť příliš nivelizuje rozdíly mezi jednotlivými příčinami škody. Teorie podmínky je v zásadě základním nástrojem a pouze prvním krokem v určení příčinné souvislosti.

Teorie adekvátní příčinné souvislosti vychází z toho, že škodný následek je způsoben protiprávním jednáním pouze tehdy, jestliže protiprávní jednání je nejen podmínkou vzniku škody, nýbrž má-li podle obvyklého chodu věcí a obecné zkušenosti typicky za následek způsobení této škody. Příčinnou souvislost tedy podle této teorie vyvodíme tehdy, pokud je škoda podle obvyklého chodu věcí a obecné zkušenosti adekvátním důsledkem protiprávního jednání. Kromě toho se musí také prokázat, že škoda by bez daného protiprávního jednání nenastala.⁸³ Řečeno jinak, škoda musí být pro škůdce v daných poměrech a postavení, ve kterých se v době jeho protiprávního jednání nacházel, předvídatelná. Pro určení předvídatelnosti musí soud vycházet z diferencovaně uplatňovaného objektivního měřítko – z předvídatelnosti pro rozumně chovající se osobu, která by se nacházela na místě škůdce a v jeho postavení v době způsobení škody.

V případě současného působení více podmínek (multikauzální újmy) se k rozšifrování jejich komplexu a určení jejich právní relevance uplatňují tyto základní zásady. Konkurující kauzalita představuje případ, kdy nezávisle na sobě působí více protiprávních jednání (podmínek), z nichž každé by bylo způsobilé způsobit újmu ve stejném okamžiku, a proto je každé z těchto jednání příčinou škody. Kumulativní kauzalita zahrnuje situace, kdy nezávisle na sobě, avšak společně působí více podmínek, z nichž by ke vzniku škody nevedla žádná

⁸² Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. I. ÚS 3109/08 ze dne 27. 10. 2009

⁸³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 28 Cdo 3471/2009 ze dne 24.03.2011

z nich samostatně, ale společně ji způsobí. Alternativní kauzalita znamená, že více jednání přičítaných více škůdcům jsou každé způsobilé zapříčinit škodu, přitom však nelze zjistit, které konkrétní jednání škodu fakticky zapříčinilo. Tento případ je upraven v § 2915 občanského zákoníku, který primárně zavádí režim solidární odpovědnosti za škodu, teprve pokud jsou zde důvody hodné zvláštního zřetele, může soud uznat proporcionalní náhradu dle míry účasti určené na základě pravděpodobnosti.⁸⁴

Jak jsem rozebíral výše, v případě odpovědnosti za škodu způsobenou porušením ochranné normy (druhá věta § 2910 občanského zákoníku) se namísto adekvátní příčinnosti uplatní k určení přičitatelnosti škod nauka o ochranném účelu normy, dle které musí být k odpovědnosti za škodu dána modální, věcná a osobní ochranná působnost normy.

2.2.6 Zavinění

Jediným subjektivní předpokladem odpovědnosti za škodu v občanském právu je zavinění, které lze charakterizovat jako psychický (vnitřní či duševní) vztah škůdce k protiprávnímu jednání, jakož i ke způsobenému škodnému následku a jejich příčinné souvislosti. Zavinění se však nemusí vztahovat k protiprávnosti jakožto rozporu s objektivním právem, neboť platí zásada *ignorantia legis non excusat*. Stačí, že škůdce si je vědom svého faktického jednání, které je objektivně v rozporu s právem, ačkoliv si škůdce tento rozpor neuvědomoval z důvodu své neznalosti objektivního práva. Je tedy nezbytné, aby subjekt byl schopen si své jednání uvědomovat a posoudit jeho následky (předvídat je) a zároveň aby dovedl toto své chování ovládnout (určit), teprve pak je daný subjekt způsobilý k zaviněné protiprávnímu jednání (deliktně způsobilý).⁸⁵ Deliktní nezpůsobilost může být dána v zásadě ze zákona pro nedostatek věku (plná způsobilost k zavinění nastává dosažením zletilosti), následkem soudního rozhodnutí pro duševní poruchu (která vylučuje schopnost rozpoznávací nebo určovací) nebo následkem duševní poruchy působící během způsobení újmy.

Svou subjektivní povahou se zavinění odlišuje od protiprávního jednání, škody a příčinné souvislosti, které tvoří předpoklady objektivní (vnější). Přestože je zavinění prvkem subjektivním, posuzuje se podle jeho objektivních projevů (chování) a objektivizovaných

⁸⁴ HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI: závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014): komentář. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2014, xxv, s. 1554

⁸⁵ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek II. Díl třetí: Závazkové právo. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, str. 415

měřitek, neboť nikdo nemůže znát a prokázat konkrétní psychické pochody škůdce. Zavinění je nezbytným předpokladem odpovědnosti za škodu pro obě skutkové podstaty obsažené v § 2910 občanského zákoníku.

Rozeznáváme dva prvky zavinění, a to prvek vědění (intelektuální, rozumový, rozpoznávací prvek), který spočívá ve vědomosti (vnímání či předvídání) skutečností zakládajících odpovědnost za škodu, a prvek vůle, jenž zahrnuje škůdcovo chtění či srozumění. Přítomnost nebo absence těchto prvků pak rozhoduje o tom, jaký byl u škůdce dán druh zavinění, neboť u úmyslu jsou vždy dány oba prvky, zatímco u nedbalost prvek vůle chybí, a proto ji chápeme jako méně závažnou formu zavinění.

V rámci úmyslu dále rozlišujeme úmysl přímý (*dolus directus*) a úmysl nepřímý (*dolus eventualis*). V úmyslu přímém jedná ten, kdo věděl (předvídal), že způsobí škodu nebo že ji může způsobit, a zároveň škodu způsobit chtěl. V úmyslu nepřímém pak jedná ten, kdo věděl, že může škodu způsobit, a pro případ, že ji způsobí s tím byl srozuměn nebo smířen. Nedbalost dělíme na nedbalost vědomou a nevědomou. Ve vědomé nedbalosti jedná ten, kdo sice škodu nechtěl způsobit (ani s ní nebyl srozuměn), ale věděl, že ji způsobit může, přičemž nepřiměřeně spoléhal na to, že ji nezpůsobí. V nedbalosti nevědomé jedná pak ten, kdo nevěděl (a tedy ani nechtěl), že může škodu způsobit, avšak vzhledem k okolnostem a svým osobním poměrům o tom vědět mohl a měl.

Občanský zákoník stanoví v § 2911 vyvratitelnou domněnku (presumpci) nedbalosti pro případ, že škůdce způsobí poškozenému škodu porušením zákonné povinnosti (režim odpovědnosti za škodu podle § 2910 občanského zákoníku). Z presumované nedbalosti v případě porušení zákona vycházela i předchozí právní úprava, ačkoliv obsahovala oproti občanskému zákoníku negativní vymezení.⁸⁶ Vzhledem k tomu, že zaviněním rozumíme vnitřní vztah škůdce ke skutečnostem zakládajícím odpovědnost za škodu, představuje úprava presumpce nedbalosti nepostradatelné usnadnění postavení poškozeného, pro kterého by bylo prokazování zavinění neúměrně zatěžující. Aby se poškozený domohl u soudu náhrady škody, bude muset prokázat, že škůdce porušil právní povinnost (a zasáhl do absolutního práva či porušil ochrannou normu) a v příčinné souvislosti s tímto protiprávním jednáním způsobil škodu. Prokáže-li všechny tyto předpoklady, škůdcovo zavinění se presumuje. Pak je na škůdci, aby se před soudem exkulpoval vyvrácením domněnky nedbalosti.

⁸⁶ § 420 odst. 3 občanského zákoníku z roku 1964 stanoví, že odpovědnosti se zproští ten, kdo prokáže, že škodu nezavinil

Občanský zákoník nově stanoví v § 2912 odst. 1 vyvratitelnou domněnku, dle které jedná v nedbalosti ten, kdo nejedná tak, jak lze od osoby průměrných vlastností v soukromém styku důvodně očekávat. Osoba průměrných vlastností představuje objektivizovaný model, podle kterého se bude diferencovaně posuzovat konkrétní škůdce. Východiskem této domněnky je ustanovení § 4 odst. 1 občanského zákoníku, podle kterého se má za to, že každá svéprávná osoba má rozum průměrného člověka a je schopna jej užívat s běžnou péčí a opatrností, kterou od ní může každý v právním styku důvodně očekávat. Tento objektivizovaný standard průměrně rozumného člověka může být však vyvrácen důkazem subjektivní nedostatečnosti.⁸⁷

⁸⁷ HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI: závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014): komentář. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2014, xxv, s. 1563

3. Smluvní odpovědnost za škodu

Jak jsem zmínil v úvodu předchozí kapitoly, rozdělení režimu odpovědnosti za škodu na smluvní (§ 2913) a deliktní (§ 2910) představuje významný odklon od naší právní tradice započaté již přijetím ABGB. Tento krok je však třeba uvítat, neboť odpovídá právnímu vývoji, který reflektují civilní kodexy většiny evropských zemí, a vychází ze správného postulátu, že smluvní závazkový vztah, který předchází vzniku odpovědnosti za škodu, představuje úzký a na důvěře založený vztah mezi subjekty, zatímco v případě deliktní odpovědnosti vznikl závazek až porušením právní povinnosti. V případě smluvní odpovědnosti za škodu spočívá protiprávní jednání v porušení dobrovolně převzatého závazku. Z toho důvodu má odpovědný subjekt smlouvy čelit závažnějšími důsledkům, v případě jejího porušení, než v případě porušení mimosmluvní povinnosti.

Ačkoliv bylo systematické zařazení úpravy smluvní odpovědnosti za škodu vystaveno kritice části doktríny,⁸⁸ domnívám se, že tato úprava bude nebo bude na rozdíl od nové úpravy deliktní odpovědnosti za škodu činit natolik zásadní výkladové a aplikační problémy, neboť vychází z ustanovení § 373 obchodního zákoníku.

3.1 Působnost § 2913 občanského zákoníku

Vymezení působnosti § 2913 občanského zákoníku⁸⁹ je nezbytné pro identifikování případů, na které se toto pravidlo bude aplikovat, neboť v ostatních případech se bude nutně aplikovat úprava deliktní odpovědnosti za škodu. Rozdělení režimu odpovědnosti za škodu totiž s sebou přináší otázku, kdy se jedná o porušení smlouvy a kdy o porušení zákona, což nemusí být zvláště v hraničních případech to zcela zřejmé.

Věcná působnost vykládaného pravidla vyplývá z existence smlouvy, neboť ke vzniku odpovědnosti za škodu je třeba porušení povinnosti ze smlouvy. Za smluvní povinnosti je však třeba považovat i povinnosti, které nejsou výslovně ve smlouvě uvedeny, avšak tvoří její obsah na základě subsidiární zákonné úpravy popřípadě soudního rozhodnutí.

⁸⁸ PELIKÁNOVÁ, I. Odpovědnost za škodu: trendy a otázky, malý náhled do osnovy nového občanského zákoníku. Bulletin advokacie, č. 3/2011, s. 16 a násl.

⁸⁹ § 2913 odst. 1 občanského zákoníku zní: „Poruší-li strana povinnost ze smlouvy, nahradí škodu z toho vzniklou druhé straně nebo i osobě, jejímuž zájmu mělo splnění ujednané povinnosti zjevně sloužit.“

Časová působnost je vymezena trváním závazku, otázkou však je, zda-li aplikovat pravidla o smluvní odpovědnosti za škodu i na předšmluvní odpovědnost popřípadě situace nastalé po konzumaci závazku. Občanský zákoník obsahuje zvláštní pravidla upravující předšmluvní odpovědnost (§ 1728 a násl.), jejichž porušení je nutně porušením zákona a ne smlouvy, neboť ta není dosud uzavřena, a proto se bude aplikovat § 2910. Občanský zákoník však neobsahuje obecnou úpravu situací nastávajících po realizaci závazku, kdy však mohou být zájmy obou stran ještě propojeny a mohou být druhou stranou zaniklého závazku významně porušeny (například vyzrazení důvěrných informací), co se však týče povinností přetrvávající zánik hlavního závazku (například zákaz konkurence či zachování mlčenlivosti), bude se na jejich porušení aplikovat režim smluvní odpovědnosti, neboť tyto povinnosti byly založeny smluvně.

Osobní působnost vyplývá z toho, že ze smlouvy obecně vznikají práva a povinnosti pouze stranám této smlouvy a nikoliv třetím osobám, proto primárně platí že náhradu škody vzniklé porušením smluvní povinnosti může požadovat pouze dotčená smluvní strana. Vyskytují se ovšem případy smluv, jejichž plnění či neplnění má závažné dopady na postavení třetích osob, a proto § 2913 stanoví, že škůdce nahradí škodu vzniklou porušením smluvní povinnosti nejen druhé straně, ale i osobě, jejímuž zájmu mělo splnění ujednané povinnosti zjevně sloužit. Důvodová zpráva uvádí, že už při sjednávání smlouvy musí být souvislost s ochranou zájmu třetí osoby pro škůdce zjevná.⁹⁰

3.2 Předpoklady odpovědnosti za škodu podle § 2913

V této podkapitole se budu postupně zabývat jednotlivými předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu způsobenou porušením smluvní povinnosti, jak vyplývají z textu ustanovení § 2913 občanského zákoníku. Mezi tyto předpoklady řadíme porušení smluvní povinnosti, vznik škody a příčinnou souvislost mezi nimi.

Neboť obecnější teoretický výklad jednotlivých předpokladů jsem již podal v podkapitole zabývající se odpovědností za škodu způsobenou porušením zákonné povinnosti, zaměřím se spíše na odlišnosti jednotlivých předpokladů oproti deliktní odpovědnosti.

⁹⁰ ELIÁŠ, K. a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem, Ostrava, Sagit, 2012, str. 1028 a násl.

Prvním předpokladem je porušení smluvní povinnosti, ke kterému dochází v případě, že dlužník nedostal svým závazkům plynoucím ze smlouvy, čímž porušil základní právní zásadu, že smlouvy mají být dodržovány. Způsobů porušení smlouvy je celá řada, obecně lze však říci, že dlužník nesplnil svůj závazek řádně a včas. Způsob porušení smlouvy však může mít právní relevanci, a proto rozlišujeme tři základní případy: nesplnění, vadné splnění a prodlení s plněním.⁹¹ Pravidlo obsažené § 2913 mezi nimi nečiní rozdíl, avšak toto rozlišování je důležité pro aplikaci ustanovení o odpovědnosti za vady. Práva z vadného plnění primárně nevyklučují právo na náhradu škody, avšak platí, že čeho se lze somoci uplatněním práva z vadného plnění, toho se nelze domáhat z jiného právního důvodu.⁹² V případě prodlení dlužníka s plněním peněžitého závazku, lze uplatňovat náhradu škody jen v rozsahu, v jakém není újma kryta úroky z prodlení, není-li ujednáno jinak.⁹³

Škoda představuje v rámci úpravy smluvní odpovědnosti za škodu, shodně s úpravou deliktů, újmu na jmění, jež je vyjádřitelná v penězích. Stěžejní význam bude mít ve smluvní oblasti újma materiální, avšak imateriální újma zde má rovněž své místo, hlavně co se týče smluv o péči o zdraví. Strany mohou také rozšířit případy povinnosti k náhradě imateriální újmy nad rámec zákona svým ujednáním (viz § 2894 odst. 2 občanského zákoníku).

Mezi porušením smluvní povinnosti a vznikem škody musí být vztah příčiny a následku (kauzální nexus), který bude primárně vyvozován užitím teorie podmínky a teorie příčinné souvislosti, jak je tomu v případě deliktů odpovědnosti za škodu. Občanský zákoník již na rozdíl od obchodního zákoníku (§ 379) výslovně nezmiňuje, že se hradí pouze újma předvídatelná, neboť dle důvodové zprávy při formulování zákonného textu převládá názor, že postačuje uplatňování teorie adekvátní příčinné souvislosti, neboť dle této teorie je kauzální nexus vyloučen, pokud je následek neočekávatelný či nepředvídatelný.

Odpovědnost za škodu způsobenou porušením smluvní povinnosti je odpovědností objektivní, neboť k jejímu vzniku není vyžadováno zavinění. Toto zpřísnění oproti deliktů odpovědnosti za škodu plyne ze skutečnosti, že škůdce porušil dobrovolně převzatý závazek a nikoliv zákonnou povinnost, jejíž existence si nemusel být ani vědom.

⁹¹ HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI: závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014): komentář. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2014, xxv, s. 1569 a násl.

⁹² Srovnej § 1925 občanského zákoníku

⁹³ Viz § 1971 občanského zákoníku

3.3 Liberační důvod

Druhý odstavec § 2913 občanského zákoníku obsahuje liberační důvod, jehož prokázáním se škůdce zproští povinnosti hradit způsobenou škodu. Tento liberační důvod spočívá v mimořádné nepředvídatelné a nepřekonatelné překážce, která vznikla nezávisle na jeho vůli a která mu zabránila ve splnění smluvní povinnosti. Všechny tyto znaky musí být naplněny kumulativně, avšak strany si mohou liberační důvod upravit odlišně (při zachování limitů obsažených v § 2898 občanského zákoníku).

Překážkou nezávislou na vůli škůdce je míněna taková překážka, kterou nemohl ovlivnit a kontrolovat. Typicky se bude jednat o případy označované jako vyšší moc (*vis maior*), kam zahrnujeme například živelní pohromy a jiné přírodní jevy, ale i společenské události jakými jsou války, embarga, revoluce apod.

Překážka může být jak trvalá, tak dočasná. V případě trvalé překážky závazek zanikne z důvodu dodatečné nemožnosti plnění (§ 2006 občanského zákoníku), avšak je nezbytné, aby tuto nemožnost dlužník včas oznámil věřiteli. Přechodná překážka nebrání po odpadnutí následnému splnění závazku.

Nepřekonatelnost překážky je objektivním měřítkem, ačkoliv se nevyžaduje absolutní nepřekonatelnost, neboť by takový požadavek byl neúměrný. Lze-li překážku překonat za ztížených podmínek s vynaložením větších nákladů, s pomocí či až po určité delší době, nejedná se o překážku nepřekonatelnou, a takováto překážka tedy nepovede k liberaci škůdce, neboť ten má povinnost učinit vše, co je v jeho silách.⁹⁴

Občanský zákoník výslovně omezuje liberační důvod v případě, že šlo o překážku, která vznikla z osobních poměrů dlužníka nebo vznikla až v době, kdy byl dlužník v prodlení s plněním smlouvené povinnosti, nebo kterou byl povinen překonat. Dlužník tedy ztrácí ochranu liberačního důvodu, pokud překážka vzešla z jeho osobních poměrů, za které nese výlučnou odpovědnost (nemoc, rodinné poměry, osobní majetkové poměry) nebo pokud nesplnil svou povinnost včas a řádně nebo když se zavázal k překonání překážky, která by jinak splňovala podmínky liberace, neboť se jedná o dispozitivní úpravu, která může být ujednáním stran vyloučena.

⁹⁴ HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI: závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014): komentář. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2014, xxv, s. 1574 a násl.

3.4 Vztah smluvní a delikt ní odpovědnosti za škodu

Konkurenci smluvní a delikt ní odpovědnosti za škodu občanský zákoník výslovně neřeší, a poškozený tedy není nijak omezen ve volbě způsobu, prostřednictvím kterého se bude domáhat náhrady škody. Nárok poškozeného na náhradu škody se může zakládat na více právních důvodech (jak porušení smluvní, tak zákonné povinnosti), tuto konkurenci právních základů lze pak řešit dvěma přístupy. První z nich vychází z toho, že smluvní náhrada škody je k té delikt ní ve vztahu speciality, druhý pak z toho, že existující smlouva neovlivňuje právo domáhat se náhrady škody způsobené deliktem.

Ve prospěch prvního přístupu svědčí to, že smlouva zakládá mezi stranami (autonomní) právo nahrazující konkurující (heteronomní) pravidla delikt ního práva. Osobně se však přikláním k druhému přístupu, který více zohledňuje kompenzační funkci odpovědnosti za škodu. Vznikla-li totiž poškozenému újma, mělo by mu být ponecháno na výběr, jak se bude domáhat její náhrady.

Je však samozřejmé, že konkurence základů pro náhradu újmy nesmí vést k tomu, aby se poškozený domáhal náhrady téže škody dvakrát, neboť smyslem náhrady škod není obohacení poškozeného, ale navrácení v předchozí stav, jaký tu byl před škodnou událostí. Procesně výhodnější bude postupovat cestou smluvní odpovědnosti za škodu, neboť ta nevyžaduje prvek zavinění.

Závěr

Již samotný název této práce, Smluvní a delikt ní odpovědnost za způsobenou škodu, v sobě skýtá první nástrahu, kterou jsem musel při jejím psaní překonat. Zákonodárce totiž v důvodové zprávě deklaruje, že opouští sankční pojetí odpovědnosti ve prospěch pojetí preventivního, v důsledku čehož se snaží v textu zákona vyhýbat pojmu odpovědnost a nadále hovoří o povinnosti k náhradě škody.

Proto jsem si již v úvodu vytyčil jako jeden z hlavních cílů zabývat se obecným pojmem odpovědnosti a prozkoumat, jak zákonodárce svou deklaraci naplnil v jednotlivých ustanoveních občanského zákoníku, a zároveň zjistit, zdali se mu podařilo odstranit problémy v nekonsistentnosti názvosloví, které provázely předchozí právní úpravu. Z mé analýzy jednotlivých ustanovení obsahujících výraz „odpovědnost“ však vyplynulo, že deklarovaná změna koncepce zůstala více méně pouze v důvodové zprávě, a bez doktrínou propracovaného konceptu sankční odpovědnosti narážíme na celou řadu výkladových potíží, které často nelze pomocí koncepce preventivní odpovědnosti smysluplně překlénout. Stejně výkladové problémy provázejí i pojem občanskoprávního deliktu, který navzdory názoru převažující části doktríny zahrnuje v pojetí občanského zákoníku všechny druhy protiprávních jednání bez ohledu na zavinění.

Změna koncepce odpovědnosti však není dle mého názoru jedinou věcí, jejíž provedení se zákonodárci nepovedlo. Ačkoliv rozdělení režimu odpovědnosti za škodu způsobenou porušením smlouvy a porušením zákona lze jenom uvítat, opuštění naší právní tradice započaté už přijetím ABGB působí přinejmenším rozpačitě. Zákonodárce se pokusil adaptovat delikt ní úpravu z německého BGB do našeho občanského zákoníku, ale postupoval dle mého názoru příliš nepromyšleně a volně, místo toho, aby se věrněji přidržel originálních ustanovení. Samotná pohnutka, která zákonodárce vedla k převzetí německé právní úpravy a doktríny, mi není zcela jasná, neboť důvodová zpráva se k této problematice vyjadřuje velice stroze. Domnívám se, že vhodnější by bylo přijmout úpravu vycházející z naší právní tradice a doplnit ji zejména o komplexnější úpravu příčinné souvislosti, aby mohla konkurovat propracovanější německé úpravě v oblasti poskytování náhrady čisté ekonomické újmy a v oblasti ochranného účelu norem, který představuje dokonalejší nástroj pro vymezení přičitatelnosti škod než alternativní příčinná souvislost.

Výsledek zákonodárcovy snahy o české řešení německých institutů bude dle mého názoru bude v praxi činit značné interpretační a aplikační obtíže a domnívám se, že by bylo vhodné § 2910 novelizovat a přiblížit německému originálu, abychom se mohli více inspirovat německou právní doktrínou obklopující vzory našich nových deliktních ustanovení, když na rozvíjení naší právní tradice jsme rezignovali.

Seznam užitých zkratk

Občanský zákoník	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
Občanský zákoník z roku 1964	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
Střední občanský zákoník	Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník
Obchodní zákoník	Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník
ABGB	Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
PETL	Principles of European Tort Law

Seznam literatury a zdrojů

Odborná literatura

- DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. 1. Vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 429 s.
- ŠVESTKA, J. Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. 1. vyd. Praha: Academia, 1966, 316 s.
- KNAPPOVÁ, M. Povinnost a odpovědnost v občanském právu. 1. Vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, 319 s.
- LUBY, Š. Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1958, 2 sv., 661 s.
- BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A., Teorie práva. 2. Vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, 324 s.
- KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA J., DVOŘÁK, J. Občanské právo hmotné II. 4., vyd. Praha: ASPI, 2005, 523 s.
- ELIÁŠ, K. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, 1119 s.
- MEDICUS, D. Schuldrecht I: Allgemeiner Teil. 10. Auflage, München: C.H.Beck, 1996
- ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazky I. - VI. Praha, Wolters Kluwer a.s., 2014
- RABAN, P. Občanské právo hmotné: závazkové právo. 1. vyd. Brno: Václav Klemm, 2014, 528 s.
- LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014
- KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M., Římské právo, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 1995
- GERLOCH, A. Teorie práva. 5. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., Občanské právo hmotné. II. 5. Vyd., Praha: Wolters Kluwer, 2009, 459 s.
- HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 – 3014). Praha, C. H. Beck, 2014

- SALAČ, J., Rozpor s mravy a jeho důsledky v civilním právu, 2. vydání, Praha, C. H. Beck, 2004

Odborné články a internetové zdroje

- Knapp, V. Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu. Stát a právo I. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1956
- PRAŽÁK, P. Má institut právní odpovědnosti v návrhu nového občanského zákoníku jasnou koncepci? Právní rozhledy. 2012, č. 3., s. 101 a násled.
- PELIKÁNOVÁ, I. Odpovědnost za škodu: trendy a otázky, malý náhled do osnovy nového občanského zákoníku. Bulletin advokacie, 2011, 3, s. 15-23
- MELZER, F. Corpus delicti aneb obrana úpravy deliktního práva v návrhu občanského zákoníku. Bulletin advokacie, 2011, č. 3, s. 24-27
- HANDLAR, J. Právní odpovědnost – netradiční zamyšlení nad tradičním pojmem. Právník, 2004, 11, s. 1041-1065
- VLASÁK, M. Vybrané otázky práva civilních deliktů v novém občanském zákoníku na pozadí PETL, Právní rozhledy, 2012, č. 15-16, s. 563
- JANOUŠKOVÁ, A. Čistě majetková újma / reiner Vermögensschaden / pure economic loss a její náhrada v novém civilním právu. In: Výjezdní workshop z obchodního práva. Obchodní právo v roce II. 10. – 12. dubna 2015. Dostupné na: <http://www.prf.cuni.cz/anezka-janouskova-1404050706.html>
- PIPKOVÁ, J. Ochranný účel normy a jeho význam pro vymezení rozsahu odpovědnosti za škodu (k §2910 NOZ). Právník, č. 9/ 2013, s. 869-882

Judikatura

- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.2.2007, sp. zn. 33 Odo 236/2005
- Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 26.2.1998, sp. zn. II.ÚS 249/97
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.1.2007, sp. zn. 25 Cdo 874/2005
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14.4.2004, sp. zn. 25 Cdo 972/2003
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.1.2003, sp. zn. 25 Cdo 1094/2001
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24.5.2001, sp. zn. 25 Cdo 1946/2000
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19.3.2008, sp. zn. II. ÚS 2221/07
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 27.10.2009, sp. zn. I. ÚS 3109/08
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24.03.2011, sp. zn. 28 Cdo 3471/2009

Abstract

Contractual and Delictual Liability for Damage

This thesis' main focus lies in the analysis of the new statutory provisions pertaining to the civil liability for damage and identifying the differences between the old Civil Code (Act No. 40/964 Coll.) and the newly enacted Civil Code (Act No. 89/2012 Coll.), which brought about major changes with respect to the traditional regulation of liability for damage, which dated back to the enactment of Austrian ABGB in 1811.

In this thesis I will try to analyse these changes and critically assess their impact and improvements over the old regulation and bring forward the controversial points and drawbacks of the new Civil Code. In the first and mostly theoretical part of the thesis I will focus mainly on the analysis of the new concept of civil liability which differs from the major view of the civil theory. I will also focus on the change of terminology resulting from these conceptual changes. The second part of this thesis will be less abstract and focus more on the new differentiation between the contractual liability for damage, i. e. liability arising out of the breach of a contract, and the delictual liability for damage, which arises out of the acts violating the statutory provisions (the written law).

This thesis consists of three main sections, which are further divided into subsections. The first section deals with the theoretical aspects and definitions of civil liability and the two main theoretical concepts of liability. I will analyse the statement found in the explanatory memorandum to the Civil Code, according to which the Civil Code moves toward the concept, which is not shared by majority of the civil doctrine. Furthermore, the first section of the thesis also analyses the concept of civil delict proposed by the Civil Code.

The second section focuses on the delictual liability for damage which includes the liability for damage caused by a violation of good manners (*contra bonos mores*) and liability for damage caused by a violation of law, which undergone the most changes compared to the previous regulation. I will also criticize the fact that the legislator drew inspiration from German BGB but failed to adhere to the original which will inevitably cause problems with interpretation and application of the new provisions.

Finally the last section analyzes the contractual liability for damage and its relation to the delictual liability. This section also points out the differences between the two types of liability.

Klíčová slova v českém a anglickém jazyce

Smluvní odpovědnost za škodu

Contractual liability for damage

Deliktní odpovědnost za škodu

Delictual liability for damage

Občanské právo

Civil law